Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

cpkp
centrum pro komunitní práci

Popis potřeb osob v nepříznivé sociální situaci a návrhy řešení

Tato analýza vznikla v rámci projektu Aktualizace komunitního plánu sociálních služeb města Hořovice a spádových obcí na období 2020-2024 , který je financován z ESF prostřednictvím Operačního programu Zaměstnanost.

říjen 2019
zpracovalo: Centrum pro komunitní práci střední Čechy

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

cpkp
centrum pro komunitní práci

Rodina, děti, mládež v ORP Hořovice: Analýza potřeb z pohledu sociálních pracovníků a poskytovatelů sociálních služeb

Mgr. Petra Klvačová Ph.D.

Tato analýza vznikla v rámci projektu Aktualizace komunitního plánu sociálních služeb města Hořovice a spádových obcí na období 2020-2024, který je financován z ESF prostřednictvím Operačního programu Zaměstnanost.

ŘÍJEN 2019
zpracovalo: CPKP střední Čechy

Obsah

1 Úvod 3

2 Metodologie 3

3 Vymezení cílové populace 4

4 Analytická část 4

4.1 Problémy bydlení 4

4.2 „Sociální nezkušenost“ 5

4.3 Majetkové problémy a zadluženost 5

4.4 Chybějící služby pro rodiny s dětmi 6

4.5 Podpora dětí z nízkopříjmových rodin 7

4.6 Spolupráce se školami 9

4.7 Sociální odbor 11

4.8 Spolupráce mezi poskytovateli SSL 13

4.9 Podpora rodin ze strany obcí 13

5 Shrnutí hlavních zjištění 14

6 Použitá literatura a odkazy 15

1 Úvod

Jaké jsou hlavní problémy rodin s dětmi, s nimiž se ve své každodenní praxi setkávají sociální pracovníci a další odborníci na Hořovicku? Které z těchto problémů se daří řešit v rámci jejich odbornosti a kompetence a které problémy přesahují možnosti jejich působení a rozhodování? Mění se v posledních několika letech problémy, s nimiž se rodiny na sociální pracovníky obracejí? Mění se skladba klientů, jejich charakteristiky?

Jak sociální pracovníci vnímají vzájemnou spolupráci různých odborníků a institucí v oblasti podpory rodin s dětmi v ORP Hořovice? Jak podle nich funguje spolupráce s odborníky a institucemi mimo oblast sociálních služeb, tedy například se zástupci obcí či vzdělávacích institucí? Jak prakticky probíhá spolupráce odboru sociálních věcí a zdravotnictví a jednotlivých neziskových organizací při řešení konkrétních situací? Cílem následujícího textu je odpovědět na uvedené otázky a současně navrhnout některá dílčí doporučení.

2 Metodologie

V textu vycházíme zejména z individuálních a skupinových rozhovorů se zástupci poskytovatelů sociálních a návazných služeb a z rozhovorů s pracovníky Odboru sociálních věcí, zdravotnictví a školství MěÚ Hořovice (OSVZaŠ, v textu používáme kratší označení „sociální odbor“). Rozhovory jsme vedli celkem s 20 respondenty, kteří působí v ORP Hořovice nebo v sousedním ORP Beroun. Odpovědi respondentů byly zaznamenány přímo v průběhu rozhovorů do notebooku a následně po jejich skončení doplněny a jazykově a stylisticky upraveny tak, aby měly podobu tzv. terénních poznámek. Celková délka zaznamenaných rozhovorů představuje 20 hodin. Rozhovory byly vedeny s oporou v kvalitativní výzkumné metodologii, jednalo se o polostrukturované rozhovory. To znamená, že rozhovory byly vedeny podle předem připraveného scénáře, který obsahoval jak otázky společné pro všechny respondenty, tak otázky zohledňující konkrétní kompetence a každodenní praxi jednotlivých organizací a respondentů. Formát rozhovoru současně umožňoval přizpůsobit jeho vedení situaci konkrétního rozhovoru, tj. nechávali jsme respondentům prostor pro to, aby sami určili, které téma je z jejich pohledu významné a chtějí mu věnovat větší pozornost. Současně jsme dbali na to, aby jednotlivá připravená témata byla vždy během rozhovorů probrána.

Kromě rozhovorů s poskytovateli a pracovníky OSVZaŠ čerpáme také ze záznamu setkání pracovní skupiny věnované tématu Děti, rodina, mládež (12. 11. 2018) a z individuálních rozhovorů se starosty obcí na Hořovicku.[1] Zmíněné tematicky zaměřené pracovní skupiny se účastnili jednak zástupci hořovického sociálního odboru a jednak zástupci (zpravidla ředitelé) hořovických škol a některých dalších škol v území ORP Hořovice. Hlavním motivem setkání bylo navázání vzájemné spolupráce mezi zástupci škol a sociálními pracovníky odboru, neboť ten od roku 2018 převzal také agendu školství.

[1] Rozhovory se starosty probíhaly ve 12 obcích ORP Hořovice, mluvili jsme tedy téměř s třetinou starostů v území. Vzorek starostů byl pestrý v tom smyslu, že se jednalo o starosty menších i větších obcí ležících v různé vzdálenosti od centra, tj. Hořovic. Ve vzorku byli zastoupeni starostové (muži) i starostky (ženy). Starostové oslovených obcí hospodaří s různě velkými rozpočty, ve vztahu k sociální oblasti řeší často velmi odlišné problémy.

3 Vymezení cílové populace

Mluvíme-li o cílové skupině „rodina, děti, mládež“ v kontextu sociálních služeb a komunitního plánování SSL, máme na mysli především rodiny, které se z nejrůznějších důvodů dostaly do takové životní situace, která je pro ně obtížně řešitelná vlastními silami. Jsou to jednak rodiny samoživitelů, především matek samoživitelek, dále rodiny, které jsou zadlužené a mají často i několik exekucí, které nejsou schopny splácet. Může se jednat o rodiny, kde někdo z jejích členů byl nebo je vystaven domácímu či jinému násilí, nebo o rodiny, kde některý z jejích členů (obvykle otec) je ve výkonu trestu odnětí svobody. Dále to jsou rodiny, které z různých důvodů přišly o bydlení a dlouhodobě nejsou schopny si zajistit vlastní bydlení. Mnohé z těchto rodin řeší „výchovné problémy“ s dětmi, dostávají se do péče odboru sociálně-právní ochrany dětí, kurátora pro děti a mládež nebo sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. V rodinách dochází často ke kumulaci více problémů najednou.

Laický pohled někdy na takové rodiny nahlíží jako na „problémové“, takové, které si svou situaci způsobily samy a nejsou ochotny ji řešit. Pohled odborníků, s nimiž jsme vedli rozhovory, je v tomto směru odlišný. Důvody, kvůli nimž se rodiny ocitají v pro ně neřešitelné situaci, bývají velmi rozmanité, ať už je to ztráta bydlení, zadluženost nebo komplikovaný rozvod rodičů, kvůli nimž vyhledají pomoc odborníků. Práce s některými rodinami je dlouhodobá a náročná a nemusí vždy vést k viditelnému zlepšení, v případě jiných rodin se naopak daří díky spolupráci s odborníky jejich životní situaci změnit k lepšímu. Následující text se snaží popsat jednak situace, kdy se na lokální úrovni daří rodiny podpořit a pomoci jim uskutečnit alespoň dílčí změny v jejich životě, a jednak situace, kdy se to naopak z různých důvodů zatím nedaří.

4 Analytická část

4.1 Problémy bydlení

Za jeden z klíčových problémů ve vztahu k rodinám s dětmi, které se ocitají v nepříznivé životní situaci, označovali sociální pracovníci z NNO i sociálního odboru, nedostatek dostupných bytů. Chybí bydlení pro rodiny s nízkými příjmy, například matky samoživitelky, pro matky s dětmi, které odcházejí z azylového domu nebo pro dospělé děti, které přicházejí z dětských domovů.

Často se jedná o rodiny, kde dospělí mají sice stálé zaměstnání, ale v něm tak nízké příjmy nebo jsou zadluženi nebo obojí. V takovém případě je pro ně nereálné získat byt za tržní nájemné.

Město Hořovice v současné době disponuje relativně malým počtem obecních bytů, které jsou určeny pro konkrétní cílové skupiny (senioři, lidé se ZP, nízkopříjmové rodiny). Za této situace jsou i lidé s nízkými příjmy odkázáni na to hledat si pronájem bytu za komerčních podmínek. V některých případech jim sociální pracovníci z organizací, které poskytují SSL, pomáhají hledat bydlení na volném trhu, přitom ale nespolupracují s ostatními obcemi v ORP nebo velkými firmami ohledně volných bytů. Využívají podpory některých nadací, která je určena na úhradu kauce na nájem.

Současné podmínky v oblasti bydlení na území Hořovicka způsobují, že některé rodiny cirkulují po azylových domech a nemají možnost se z tohoto kruhu vymanit. Velká část všech rodin je navíc zadlužena, některé mají dluhy i vůči městu, což se může stát překážkou při rozhodování o jejich žádosti o byt.

4.2 „Sociální nezkušenost“

Častým problémem, se kterým se poskytovatelé sociálních služeb i pracovníci OSVZ ve své každodenní praxi setkávají, je „sociální nezkušenost“ některých klientů. Označení „sociální nezkušenost“ jsme si vypůjčili z rozhovoru s jednou respondentkou, jedná se tedy o autentické pojmenování problému. Vztahuje se k chybějícím sociálním dovednostem a návykům, jako je zkušenost pravidelného a každodenního zaměstnání, schopnost přečíst a porozumět úředním a právním dokumentům, schopnost plánovat delší budoucnost nebo schopnost promýšlet a posoudit důsledky vlastního jednání.

Podle většiny respondentů by se některé rodiny nedostaly do vážnějších problémů, kdyby měly ve svém dřívějším životě možnost osvojit si základní sociální kompetence – ať už ve vztahu k zaměstnání, k možným finančním půjčkám nebo k výchově dětí. Dnes mohou těmto rodinám alespoň zčásti pomoci doplnit si sociální kompetence některé sociální služby, jako např. sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi nebo v případě dětí nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.

4.3 Majetkové problémy a zadluženost

Jedním z důvodů, proč se některé rodiny dostanou do péče sociálního odboru nebo sociálně aktivizačních služeb, jsou majetkové problémy a zadluženost. Z dostupných údajů Mapy exekucí vyplývá, že v rozmezí let 2016 a 2017, bylo ve městě Hořovice téměř 10 % obyvatel v exekuci.[2] Toto číslo je srovnatelné s celostátním průměrem (9,7 %), zároveň je vyšší v porovnání s celým územím ORP Hořovice (necelých 7 %). Alarmující je, že největší podíl z lidí v exekuci tvořili ti, kteří měli nikoli jednu, ale 3 až 9 exekucí současně. V Hořovicích i v celém ORP Hořovice se to týkalo v roce 2017 dvou pětin (40 %) lidí v exekuci.

V Hořovicích, resp. v celém ORP Hořovice až dosud nebyla k dispozici samostatná služba dluhového poradenství. Na Městském úřadu Hořovice nabízí 1x 14 dní bezplatné právní poradenství právnička, která také radí lidem v oblasti dluhů, její záběr je ale širší a současně je její kapacita omezená (i časově). Zájemci o dluhové poradenství tak byli často nuceni dojíždět jinam, především do Berouna, kde sídlí několik dluhových poraden. O náročnosti takového dojíždění hovořila v rozhovoru jedna z respondentek, pracovnice sociálně aktivizační služby:

„Co mi chybí na Hořovicku – dluhová poradna. Lidé mají dluhy, je pro mne přítěž vozit rodiny do Berouna. Sami si tam nedojedou, nemají peníze na cestu, špatné spoje, nebo nemají zodpovědný přístup k tomu tam dojet. Objednám je, když u toho jsou, když to hoří, dojedu tam s nimi, když jsou méně chápaví. Jde to ruku v ruce.“ (terénní poznámky, říjen 2018)

Horší dostupnost služby dluhového poradenství se někteří poskytovatelé snaží vyrovnat některými náhradními způsoby. Například sami absolvují kurz dluhové problematiky, aby mohli alespoň v základních věcech poradit klientům s exekucemi, nicméně takové konzultace nemohou nahradit odborné

[2] Tato data jsou k dispozici na webu mapaexekuci.cz, který provozuje nezisková organizace Otevřená společnost společně s Ekumenickou akademií. Projekt čerpá z centrální evidence exekucí, kterou spravuje Exekutorská komora ČR. Součástí projektu je rovněž dluhové poradenství. Data za rok 2018 jsou aktuálně k dispozici pouze za vyšší celky (kraje, okresy), neboť údaje za jednotlivé obce a ORP zatím Exekutorská komora ČR neumožnila zveřejnit.

poradenství dluhové poradny či právníka. Azylový dům v Lochovicích pro své klienty i pro veřejnost příležitostně organizuje přednášky na toto téma, na které zvou externího lektora. Ten klientům rovněž vysvětluje, jak plánovat své finance.

Nově se situace v ORP Hořovice mění od poloviny října, kdy v Hořovicích zahájila činnost služba bezplatné právní poradny pro lidi v tíživé sociální situaci, kterou provozuje Charita Beroun. Právník bude pro sociálně potřebné občany Hořovicka k dispozici jednou v týdnu. Předmětem poradenství bude tzv. dluhové poradenství a veškeré záležitosti spadající do oblasti občanského práva. Dvouletý projekt Charity Beroun, v rámci kterého bude služba fungovat, podpořila Místní akční skupina Karlštejnsko z prostředků Evropského sociálního fondu.

4.4 Chybějící služby pro rodiny s dětmi

Z pohledů poskytovatelů sociálních služeb i pracovníků sociálního odboru na Hořovicku zcela chybí některé služby pro rodiny s dětmi. Velmi podobná situace je i na sousedním Berounsku. Jedná se zejména o služby dětského psychiatra či dětského psychologa. V území chybí dětská diagnostika, což znamená, že rodiny musí v takových případech dojíždět, obvykle do Prahy. To s sebou nese velkou finanční i časovou náročnost, která dále komplikuje životní situaci rodin. Tyto zkušenosti potvrzují i samotní uživatelé těchto služeb, zejména z řad rodičů dětí se zdravotním postižením. V území dále chybí služby pro děti mladší 15 let, které jsou závislé na návykových látkách (jediná a nejbližší adiktologická poradna pro děti je v Kladně). Podle vyjádření pracovnic OSPOD chybí v území služby organizace, která by nabízela tzv. asistovaný styk, tedy setkávání nezletilých dětí s rodinnými příslušníky nebo blízkými osobami za asistence odborného pracovníka. Jedná se o situace při rozvodovém řízení nebo v případě dětí, které jsou v náhradní rodinné péči, a jejich kontakt s původní rodinou probíhá za asistence odborného pracovníka.

Část poskytovatelů zmiňovala jako potřebné služby pro „sociálně nezkušené“. Měli tím na mysli poradenství, které by bylo zaměřené na zlepšení orientace v každodenním životě, např. jednání na úřadech, hledání zaměstnání apod. Takové poradenství se uskutečňuje v rámci sociálně aktivizační služby, bylo by ale užitečné poskytovat ho více rodinám, i těm, které nejsou klienty žádné sociální služby. Jak uvádíme v předchozí kapitole, situace na Hořovicku se může v tomto ohledu zlepšit díky působení právní poradny Charity Beroun a díky pravidelným konzultacím externí právničky v prostorách MěÚ Hořovice.[3]

Pro některé rodiny je horší dostupnost služeb i v rámci ORP (v závislosti na místě, kde rodina žije), což opět představuje zvýšené náklady na čas i dopravu. Některé organizace se snaží hledat cesty, jak je v tomto podpořit, aby rodiny pomoc odborníků vyhledaly, zároveň mají zkušenosti s tím, že jejich klienti k psychologovi či do dluhové poradny zkrátka nedorazí. Podle některých respondentů by možným řešením bylo zřídit sociální fond pro jednotlivce na úrovni celého ORP, ze kterého by mohli žádat právě na příspěvky na dopravu.

[3] Rozhovory s většinou poskytovatelů probíhaly během roku 2018 nebo začátkem roku 2019, kdy obě uvedené právní poradny ještě nefungovaly a nebylo tedy možné hodnotit jejich přínos.

4.5 Podpora dětí z nízkopříjmových rodin

Dalším významným tématem, které se opakovalo ve většině rozhovorů, zejména v těch se sociálními pracovníky a zástupci škol, bylo téma podpory dětí z nízkopříjmových či nefunkčních rodin. Některé rodiny nemají dostatek finančních prostředků pro potřeby dětí, nebo tyto potřeby nepovažují za důležité. Týká se to především pravidelných volnočasových aktivit (zájmové kroužky), školních akcí (lyžařský výcvik, výlet), v některých rodinách ale také plateb za stravování v mateřské, základní či střední škole. Kromě nedostatku financí, který negativně ovlivňuje běžný život dětí, zmiňovala velká část respondentů také nedostatečnou podporu dětí ze strany rodiny při vzdělávání a přípravě do školy.

Všichni respondenti se shodli v tom, že nedostatečnou finanční i sociální podporu v některých rodinách je vhodné a nezbytné vyrovnávat zvenku – přímo v rámci školy a během každodenního vyučování, s pomocí neziskových organizací (nejen sociálních služeb) či s podporou sociálního odboru a finančních příspěvků úřadu práce. Někteří respondenti poukazovali na to, že oni sami se snaží konkrétní děti například ve škole podporovat, zároveň vnímají osobní etický problém ve chvíli, kdy vidí, že rodiče vynakládají finanční prostředky ve svůj prospěch (obvykle cigarety či alkohol).

Nejsnáze je možné poskytnout dětem/rodinám podporu v případě stravování ve školním zařízení. V současné době existuje celá řada grantových projektů neziskových organizací i jednotlivých krajů a školy obvykle vědí, jak tyto programy mohou využívat. Ve školách, s jejichž zástupci jsme měli možnost mluvit, se liší počet dětí, které jsou z podobných programů podporovány, někde jsou to jen dvě nebo tři děti, v jiných školách podporu, tj. obědy zdarma, dostává kolem deseti dětí. Pouze v jednom případě uvedl ředitel školy, že jejich škola dotace na obědy nevyužívá, neboť školní jídelna funguje jako samostatná organizace a vedoucí jídelny nemá o spolupráci s některou z nadací nebo se Středočeským krajem zájem, není tomu nakloněna.

Pokud jde o podporu dětí při volnočasových aktivitách, je situace v rámci celého ORP, jednotlivých obcí a jednotlivých škol velmi rozmanitá. Některé obce poskytují například škole, jejíž jsou zřizovatelem, zdarma prostory tělocvičny či sokolovny. Sportovní aktivity pak může škola nabízet za relativně nízké částky nebo dokonce zdarma. Některé školy využívají pro financování kroužků různé nadační zdroje nebo nejnověji tzv. „šablony“, které jim umožňují přijmout i děti z rodin, které by na úhradu kroužků neměly peníze.[4] Někdy mohou rodiny také požádat školu o osvobození platby za kroužek nebo za školní družinu. Jiné školy naopak nabízejí kroužky poskytované externí organizací za poměrně vysoké částky. Konkrétní forma podpory závisí vždy na zájmu a ochotě školy či obce podpořit nějakým způsobem dítě z nízkopříjmové rodiny, nejedná se o systémovou podporu, která by mohla zachytit všechny děti.

Podobná situace je v oblasti jednorázových školních aktivit, konkrétně se jedná o školy v přírodě, lyžařské výcviky, adaptační kurzy, zájezdy do zahraničí či jednodenní výlety. Spíše výjimečné jsou případy obcí, zřizovatelů škol, které nabídnou ředitelům finanční podporu takových aktivit pro děti, které by ji potřebovaly. V některých případech se daří podpořit konkrétní dítě ze systému sociálních dávek přes úřad práce, v některých případech se do procesu žádosti zapojují právě ředitelé škol, jindy pracovnice sociálního odboru. Stejně jako o financování volnočasových aktivit, ani u jednorázových akcí se nejedná

[4] Jedná se o finanční podporu škol v rámci Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání.

o systémovou podporu v rámci celého území, která by zajistila všem dětem z nízkopříjmových rodin shodné podmínky. I tady záleží, v jaké obci rodina/dítě žije, do jaké školy dítě chodí.

V rámci pracovního setkání zástupců sociálního odboru a ředitelů škol v ORP Hořovice (listopad 2018) navrhla koordinátorka prevence kriminality MěÚ Hořovice, zda by možným řešením či prvním krokem k zavedení takového podpůrného systému mohl být vznik sociálního fondu pro celé ORP, ze kterého by mohly být hrazeny například kroužky pro některé děti. Tento návrh nebyl podrobněji diskutován, z odpovědí ředitelů škol, sociálních pracovníků i zástupců obcí lze usuzovat, že většina aktérů by měla zájem sdílet své praktické zkušenosti s podporou jednotlivých dětí a případně se podílet na vytvoření univerzálních podmínek či pravidel.

Navzdory uvedeným příkladům podpůrné praxe je totiž z rozhovorů se sociálními pracovníky zřejmé, že mezi jejich klienty jsou stále děti nebo mladí lidé, kteří se nemohou spolu se svými vrstevníky účastnit jednorázových či pravidelných školních akcí (výlety, sportovní kurzy, školní kroužky). Podobně se nemohou účastnit volnočasových akcí spolu se svými vrstevníky, především právě z finančních důvodů.

V rámci území probíhají některé aktivity pořádané cíleně pro děti z nízkopříjmových či jinak sociálně znevýhodněných rodin, například letní tábory pořádané MěÚ Beroun a MěÚ Hořovice pro děti z Berounska a Hořovicka v rámci prevence kriminality nebo kroužky některých NNO.[5] Takové aktivity jsou užitečné a smysluplné, zároveň mohou přispívat k oddělování světů mezi jednotlivými skupinami dětí.

Poslední oblastí, v níž by bylo vhodné některé děti více podpořit, je oblast vzdělávání, školní přípravy a doučování. Z rozhovorů se všemi respondenty vyplynulo, že příprava do školy a vzdělávání se v některých rodinách nedaří a děti z těchto rodin pak – někdy zbytečně – zaostávají za svými spolužáky. Opět jsou zde rozdíly mezi jednotlivými školami, zatímco některé školy nabízejí doučování (např. ZŠ Zaječov, ZŠ Hostomice), jiné školy takovou možnost nemají. V území nefunguje žádná organizace, která by doučování v rodinách poskytovala, okrajově se doučování věnují v rámci sociálně aktivizační služby (Charita Beroun) nebo nízkoprahového zařízení pro děti a mládež (Charita Starý Knín). Aby bylo doučování účinné, není prostor v rámci sociální služby zpravidla dostačující. Podle zkušeností některých respondentů, pokud dítě například propadá z jednoho či více předmětů, je nezbytné, aby doučování probíhalo pravidelně 2x až 3x týdně po delší dobu.

V sousedním ORP Beroun nabízí doučování (nikoliv jako součást sociální služby) organizace Člověk v tísni. Doučování poskytuje díky síti dobrovolníků, jejichž práci koordinuje sociální pracovnice (na poloviční úvazek). Organizace Člověk v tísni by byla schopna rozšířit své aktivity i na území Hořovicka, za předpokladu, že by město Hořovice i ostatní obce byly ochotny finančně podpořit úvazek pro koordinátora doučování. Z dlouhodobých zkušeností sociálních pracovníků vyplývá, že poptávka po doučování v území je a zájem o něj narůstá. Někteří respondenti zároveň považují doučování za vhodnou cestu, jak „vstoupit“ do rodiny, jak získat příležitost pracovat s celou rodinou.

[5] Letní tábory pro děti ze znevýhodněného sociálního prostředí připravuje MěÚ Beroun ve spolupráci s MěÚ Hořovice již několikátým rokem v rámci prevence kriminality, obě města se na realizaci podílejí finančně i organizačně.

Pro zástupce škol je důležité, aby se v případě, že jejich žáky doučuje někdo jiný, hledaly možné cesty spolupráce mezi školou a tím, kdo dítě doučuje.

Významným aktérem, který se věnuje práci s dětmi ze sociálně znevýhodněného prostředí, je nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, které v Hořovicích provozuje Charita Starý Knín.[6] Klienty zařízení jsou většinou děti a mladí lidé, kteří žijí v Hořovicích, jen výjimečně děti, které dojíždějí z okolních obcí a k návštěvě „nízkoprahu" využívají čas, kdy čekají na autobus.

Službu využívá velký počet dětí, většina z nich do zařízení dochází pravidelně. Město Hořovice službu podporuje významně jednak z dotačního programu na sociální služby, jednak tím, že hradí odměnu některých lektorů (etoped, lektor tanečního kroužku).

Kromě aktivit, které se odehrávají v prostorách NZDM, realizuje organizace v současné době projekt nazvaný „Vyjít ven". Cílem projektu je zapojit dospívající mladé lidi do pracovních aktivit pro město, měly by tedy sloužit jednak jako součást terapie a jednak by měly přispět k otevření služby ve smyslu, aby bylo vidět, že klienti NZDM se účastní smysluplných pracovních činností, při kterých si osvojují důležité dovednosti a návyky. Projekt „Vyjít ven" podporuje město Hořovice jednak finančně, jednak spoluprací při vytváření vhodných pracovních příležitostí pro dospívající. Za práci v rámci projektu dostanou mladí lidé zaplaceno, jedná se tedy o formu brigády.

Aktivity nízkoprahového zařízení pozitivně hodnotí jednak pracovnice sociálního odboru, ale také zástupci městské policie, neboť podle jejich zkušeností existence zařízení přispívá ke snížení drobné kriminality ve městě.

4.6 Spolupráce se školami

Otázka spolupráce se školami byla součástí rozhovorů jak s poskytovateli sociálních služeb, tak součástí rozhovorů s pracovníky sociálního odboru. Zmínili ji také na druhé straně zástupci škol, i když spíše okrajově, z důvodů, které dále vysvětlíme.

Považujeme za vhodné připomenout, že rozhovory, jejichž obsahem byla kromě jiného spolupráce se školami na území Hořovicka, se uskutečnily o několik měsíců dříve před pracovním setkáním zástupců škol a pracovnic Odboru sociálních věcí, zdravotnictví a školství MěÚ Hořovice. Vzhledem k tomu, že jeho cílem bylo vzájemné seznámení se a diskuse nad sdílenými problémy, lze předpokládat, že některá zde uvedená zjištění budou postupně zastarávat a proměňovat se podle toho, jak se bude dařit vzájemnou spolupráci prakticky naplňovat.[7]

Školy a sociální odbor se potkávají obvykle tehdy, když škola upozorní na to, že dítě nebo jeho rodina mají nějaké problémy, které se projeví právě ve škole. Může se jednat například o záškoláctví dítěte, výchovné problémy, které se nedaří zvládat v rámci školy, nebo třeba známky „zanedbanosti" dítěte, kterých si učitel všimne. Sociální pracovnice odboru zmiňovaly rozdíly mezi jednotlivými školami v přístupu k takovým

[6] NZDM dříve provozovala Poradna pro občanství/občanská a lidská práva. Kvůli personálním změnám a zhoršené kvalitě služby se město rozhodlo spolupráci ukončit a oslovit nového poskytovatele, Charitu Starý Knín.
[7] Setkání bylo iniciováno OSVZaŠ a ze záznamu setkání vyplývá, že obě strany mají zájem o pravidelnou a těsnější spolupráci odboru a škol.

situacím, zároveň však uváděly příklady ze své praxe, kdy spolupráce odboru a školy nefunguje.[8] V takovém případě je pak složitější problém rodiny či dítěte řešit. Opakovaně byly například zmiňovány situace, kdy učitel/ředitel ústně po telefonu popíše problémovou situaci, ale odmítne ji popsat písemně:

„Je to i osobní statečnost konkrétních lidí. Setkala jsem se s ústním udáním od ředitelky, ale když jsme to chtěli písemně, dala od toho ruce pryč a vůbec nedorazila. Protože to nechtěla být ona, kdo by pak jednal s rodiči, když je „udala", dalo by se říct." (terénní poznámky, duben 2018)

„Do telefonu mi učitelka řekla o žákovi, který smrdí, chodí do školy nevhodně oblečený, bůhví, kde ho berou. Kolegyni to druhý den popřela, že nic takového neřekla. Chtěli jsme to šetřit, protože ve stejné době přišel anonym. Když jsme to chtěli písemně, odmítla. Buď stojím za dítětem a chci mu pomoci, nebo se na to vykašlu a nebudu to říkat ani do telefonu." (terénní poznámky, duben 2018)

Problém, který popisují citované úryvky, spočívá v tom, že zástupci škol popíší situaci žáka či rodiny detailně ústně, po telefonu. Napsat písemnou zprávu pro odbor buď odmítnou, nebo jsou ve svých formulacích opatrnější. Sami sociální pracovníci jsou si vědomi toho, že učitelé/školy nejsou vůči rodinám v jednoduché pozici, zároveň bez jejich aktivního zapojení se sociální odbor neobejde.

Pracovníci sociálního odboru v této souvislosti zmiňovali malou kompetenci škol, která se projevuje právě tím, že někdy nevědí, jak se v dané situaci zachovat, nejsou si jisti, kdy se mohou/mají na sociální odbor či na jiné subjekty obrátit.

Problém spatřují sociální pracovnice odboru i v tom, jak jejich práci učitelé/školy vnímají a v jakých chvílích se na ně obracejí. Za nevhodné a nefunkční považují sociální pracovnice případy, kdy se škola nesnaží využít svých vlastních možností a zdrojů, jak dítěti pomoci. Podle jejich zkušeností jsou často na školách problémy v počátečních fázích přehlíženy a dítě s nějakým problémem se do péče odboru dostane později, než by mělo. S tím jde ruku v ruce udržování a podpora obrazu sociálního odboru jako „sociálky", která může potrestat děti i rodiče.[9] Výmluvně to ilustruje úryvek z výpovědi jedné respondentky:

„Převážná část škol předpokládá, že problémové děti řešit nemají, přehazují je na sociálku a dokonce nás používají jako výhružný nástroj pro děti i rodiče. (…) Škola špatně vnímá naši pozici, nechápou, že my máme hlavně chránit dítě, aby zůstalo v rodině. Myslí si, že budeme vyhrožovat rodičům. Ne, my jim řekneme, že rodičovská zodpovědnost je daná zákonem a co všechno jsou jejich povinnosti. Zároveň jim poskytujeme podporu, my nezměníme dítě, aby ve škole přestalo zlobit. Používají nás jako bubáka pro děti i rodiče." (terénní poznámky 2018)

Poskytovatelé sociálních a návazných služeb a zástupci škol se podle výpovědí respondentů na obou stranách setkávají spíše výjimečně. Pokud děti nebo celé rodiny využívají některou ze sociálních služeb (nejčastěji sociálně aktivizační služby, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež), učitelé a ředitelé o tom zpravidla nevědí a k žádné praktické spolupráci tedy nedochází. Jedním z důvodů, kterým obě strany argumentují, je ochrana žáků či klientů vyplývající ze zákona. Dalším vysvětlením může být nedostatek

[8] Všechny tyto příklady byly v rozhovoru popisovány anonymně, bez uvedení konkrétní školy či pedagoga.
[9] Zkušenost pracovnic hořovického sociálního odboru není v tomto ohledu výjimečná. Podobné zkušenosti s tím, jak jejich práci vnímají školy (ale i širší veřejnost), uváděly i pracovnice sociálního odboru v Berouně.

informací na straně škol i neziskových organizací. Školy nemají informace o tom, jak sociální služby pracující s rodinou a dětmi fungují, neznají je, tudíž se na ně v konkrétních případech neobracejí. Partnerem pro školy nejsou sociální či jiné služby, ale sociální odbor, konkrétně OSPOD.

Současně sociální pracovníci i pedagogové shodně uváděli, že nějaká forma spolupráce škol a dalších subjektů (nejen OSPOD) může být při řešení situace potřebných dětí užitečná.[10] Jako přirozená se nabízí zejména spolupráce v oblasti doučování, ale je možné hledat i další společná témata.

Někteří respondenti/sociální pracovníci by uvítali, kdyby se nemuseli ve vztahu ke školám cítit jako „vetřelci“, když nějakou formu spolupráce nabízejí. Podle zkušeností některých z nich se školy obávají dovnitř pustit někoho zvenku a dávají přednost tomu řešit problémy s dětmi samostatně (nevyužívají při své práci nástroje, jako jsou případové konference, mediace apod.). Respondenti, kteří měli dobrou zkušenost ze vzájemné spolupráce, mluvili o tom, že je to spíše výjimečné.

Pro zástupce škol je důležité, aby v případě, že dají podnět na OSPOD, dostali zpětnou vazbu o tom, že se „něco děje“. Zprávu o tom, že se s rodinou či dítětem pracuje.

Sociální pracovníci OSPOD i sociální pracovníci neziskových organizací (poskytovatelů SSL) se shodovali, že by uvítali těsnější spolupráci se školami, konkrétně s řediteli škol, metodiky prevence i výchovnými poradci. Vhodným nástrojem by mohla být pravidelná setkávání poskytovatelů služeb, zástupců škol a zástupců sociálního odboru. Díky nim by si všichni účastníci mohli lépe představit, s jakými problémy ve vztahu k dětem a rodinám se konkrétní aktéři setkávají a mohli by společně hledat cesty, jak je včas a účinně řešit.

4.7 Sociální odbor

Samostatnou pozornost věnujeme práci Odboru sociálních věcí, zdravotnictví a školství MěÚ Hořovice, i když některé aspekty (například spolupráce se školami) byly již v textu zmíněny. Nebudeme se zde zabývat detailním popisem agendy sociálního odboru, ale soustředíme se na dvě témata, která v rozhovorech opakovaně zaznívala. Prvním tématem je vnímání a hodnocení práce sociálního odboru zvenku, tj. zejména respondenty z řad poskytovatelů sociálních služeb. Druhé téma přichází „zevnitř“ sociálního odboru a týká se podmínek, v nichž se práce odboru odehrává.

Téma hodnocení sociálního odboru považujeme za důležité především pro to, že sociální odbor je klíčovým aktérem, který může ovlivňovat rozsah, dostupnost i kvalitu sociálních služeb v celém území, byť k tomu ne vždy má vhodné podmínky a je závislý na politickém rozhodování na místní i krajské úrovni.

Ve všech rozhovorech, které jsme vedli, se buď v reakci na naši otázku, nebo spontánně objevovaly jednoznačně kladné ohlasy na práci celého sociálního odboru nebo jednotlivých pracovnic. Respondenti zmiňovali především aktivní a dlouhodobý zájem sociálního odboru rozvíjet sociální služby v území ORP Hořovice. To se podle nich projevuje prakticky například tím, že poskytovatelé mají možnost se pravidelně se zástupci odboru setkávat, a to zdaleka nejen při řešení konkrétních případů, ale také v rámci pracovních setkání a odborných komisí, které iniciuje právě sociální odbor. Respondenti/poskytovatelé dále oceňovali

[10] Pouze jedna respondentka/sociální pracovnice SAS uvedla, že se při své práci bez škol a spolupráce s nimi obejde.

ochotu vedení sociálního odboru i jednotlivých pracovnic hledat řešení i složitých situací, otevřené a přímé jednání nebo schopnost obhajovat zájmy sociálních služeb a jejich klientů před politickou reprezentací města či na úrovni Středočeského kraje.

Z konkrétních a viditelných aktivit respondenti pozitivně hodnotili zejména možnost bezplatného psychologického a právního poradenství, které mohou klienti využívat přímo v prostorách Městského úřadu Hořovice. A dále organizaci případových konferencí při řešení komplikovaných situací v rodinách.

Takové hodnocení může být ve zdánlivém rozporu s tím, jak samy pracovnice vnímají obraz instituce, pro kterou pracují u veřejnosti, tj. jako „sociálku“, která „odebírá děti z rodin“. Respondenti/zástupci poskytovatelů SSL jsou ve vztahu k sociálnímu odboru v jiné roli, rozumějí jeho kompetencím a tím, že se pravidelně setkávají s konkrétními pracovnicemi a řeší společné problémy, mají možnost nahlížet práci odboru zblízka. Tuto příležitost široká veřejnost, a jak ukazují předchozí kapitoly, ani zástupci škol nemají, což může vysvětlovat přetrvávající obraz sociálního odboru.

Součástí rozhovorů s pracovnicemi sociálního odboru nebyly jen otázky týkající se jejich klientů, práce s nimi, situací, které každodenně řeší, ale také podmínky, v nichž svou práci vykonávají. Tady můžeme navázat na analýzu, která vznikla v rámci komunitního plánování na Hořovicku v roce 2013 a která se věnovala právě práci Odboru sociálních věcí a zdravotnictví MěÚ Hořovice. (Klvačová 2013)

Podobně jako před šesti lety popisují všechny respondentky neustále narůstající administrativní zátěž, která pro ně znamená omezení času na přímou práci s rodinami klientů. Stejně tak po několika letech přetrvávají některé problémy komplikující práci s rodinou, především nedostatek dětských psychiatrů a psychologů na Hořovicku. Jiné, před šesti lety zmiňované problémy, se naopak i díky aktivnímu přístupu a úsilí pracovnic sociálního odboru, daří postupně zlepšovat. To se týká například dostupnosti bezplatné psychologické péče, odborem iniciovaných případových konferencí, zlepšující se spolupráce se školami v území nebo péče o lidi s duševním onemocněním.

V rozhovorech z let 2013 a 2019 přetrvává pozitivní hodnocení práce sociálního odboru samotnými pracovnicemi. Ve svých odpovědích vysvětlují, v jakých konkrétních situacích se obracejí na některou ze svých kolegyň, a zdůrazňují, jak je pro ně důležité, že se mohou na sebe navzájem spolehnout. Každodenně sdílí své zkušenosti, konzultují možná řešení a ověřují si správnost svých rozhodnutí. O příznivém klimatu uvnitř odboru svědčí také skutečnost, že při skupinových rozhovorech odpovídaly všechny respondentky velmi otevřeně, zároveň při zachování anonymity jednotlivých případů. Pro jejich práci je důležitá také podpora vedoucí sociálního odboru, kterou vnímají a nepovažují ji za samozřejmou.

Dobře fungující sociální odbor města je podmínkou jak pro přímou práci s klienty (nejen OSPODu), tak pro rozvoj sociálních a návazných služeb v území. Během procesu komunitního plánování i v rámci výzkumných rozhovorů se opakovaně ukazovalo, že zástupci poskytovatelů, škol i dalších institucí jsou si kvalit hořovického sociálního odboru vědomi, zpravidla vědí, kdy a v jakých situacích se na ně mohou obrátit a této možnosti využívají.

4.8 Spolupráce mezi poskytovateli SSL

Jak již bylo zmíněno, přímo v ORP sídlí jen minimum sociálních a návazných služeb, které se orientují na práci s dětmi. Většina poskytovatelů sídlí v Berouně, takže za nimi klienti z Hořovicka dojíždějí, někteří poskytovatelé nabízejí také terénní služby, tj. oni přijedou za svými klienty. Podobně jako v případě spolupráce mezi školami a sociálním odborem nebo mezi sociálním odborem a poskytovateli služeb, považují za důležitou fungující vzájemnou spolupráci jednotlivých poskytovatelů sociálních i návazných služeb. Ta podle nich funguje dobře, až na ojedinělé výjimky si ji všichni chválí. Navzájem o sobě vědí, mají představu o tom, kdo se čemu věnuje a podle toho klienty směřují do dalších služeb podle jejich specializace (například klienty do Lomikamene, nebo klienty do dluhové porady, do proFem apod.). Rodiny s dětmi tak mohou být současně klienty více sociálních či návazných služeb, které s nimi řeší dílčí „zakázky". Takřka v každém rozhovoru se objevovaly zmínky o tom, jak si předávají klienty, jak klientům doporučují konkrétní služby apod.

V odpovědích všech dotčených poskytovatelů se opakovalo pozitivní hodnocení praktické spolupráce terénních služeb. Ty organizují pravidelná setkávání iniciovaná Centrem psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje v Berouně. Na těchto setkáních se věnují vybranému tématu, probírají novinky z legislativy nebo anonymně sdílejí kazuistiku rodiny, dále řeší systémové věci jako je domácí násilí nebo střídavá péče. Spolupráce poskytovatelů fungovala podle jejich slov i dříve, ale díky pravidelným setkáním mají možnost se potkat naživo.

4.9 Podpora rodin ze strany obcí

V rámci rozhovorů s poskytovateli jsme mluvili také o jejich spolupráci s jednotlivými obcemi, na druhé straně bylo toto téma také součástí rozhovorů se starosty či místostarosty obcí. Ukázalo se, že na rozdíl od některých jiných služeb (zejména pečovatelská služba), jsou sociální služby pro rodiny s dětmi podporovány jen výjimečně. Zkušenosti z rozhovorů potvrdila také analýza finančních zdrojů (Popis 2019), z níž vyplynulo, že sociální služby pro rodiny s dětmi podporuje významně jen město Hořovice, ostatní obce v území jen zřídka.

To může mít několik důvodů. Zaprvé, obce zpravidla podporují volnočasové aktivity pro děti a mládež, jako je podpora sportovních aktivit (pravidelných i jednorázových), kulturních aktivit nebo společenských. Tyto aktivity jsou otevřené, ve většině případů jsou určené všem rodinám s dětmi bez rozdílu. Pokud jde ale o rodiny s dětmi, které se ocitnou v nepříznivé životní situaci nebo z pohledu starostů „nefungují", takové rodiny jsou vnímány jako problematické. Obce zpravidla nevidí důvod je podporovat, jejich životní situaci vnímají jako „jejich problém". To samozřejmě ztěžuje případnou spolupráci se sociálním odborem i poskytovateli sociálních a dalších služeb. O tom, že v jejich obci působí služba podporující rodiny s dětmi, starostové zpravidla neví. Jen výjimečně jsme v rozhovorech se starosty obcí zaznamenali případy, kdy obec (sám starosta či starostka, člen zastupitelstva) aktivně a dlouhodobě podporuje rodinu s dětmi v nepříznivé životní situaci. Následující úryvek z jednoho z rozhovorů ukazuje nikoliv obvyklou praxi, ale osobní nasazení a ochotu pomáhat konkrétního starosty a místostarosty:

Máme několik takových rodin, které potřebují pomoc. Žije tu rodina se třemi dětmi, maminka je nemocná a otec alkoholik, nepracuje. OSPOD pro ně vyjednal pečovatelky, aby vypravovaly děti do školky a do školy. Pomohly otci s úpravou pracovní doby, aby chodil jen na ranní směny do továrny. My jsme to zčásti

dotovali, dopláceli jsme na pečovatelské služby, vyřídili jsme balík hmotné nouze přes Charitu Beroun. Pak mi volali lidé, že otec pije a nestará se o děti. Starosta se za ním vypravil, aby nepil, že mu jinak nebude obec pomáhat. (...) Řešíme to s paní XY z OSPODu v Hořovicích, doporučili PPP a SVP kvůli synovi. (terénní poznámky duben 2018)[11]

Na druhé straně, některé služby o sobě obcím nedávají vědět. Obce tak, podobně jako školy, nemají představu o tom, jak jednotlivé sociální a návazné služby fungují, jakou konkrétní službu nabízejí a proč může být pro obec užitečné takové služby podporovat, například finančně. Až na výjimky se tedy obce na poskytovatele sociálních a návazných služeb neobracejí, pokud se dozvědí o nepříznivé situaci dětí v rodině, kontaktují přímo sociální odbor.

Podobně jako obraz lidí v nepříznivých životních situacích může být také obraz organizací, které jim nabízejí pomoc, negativní. Mohou být vnímány jako ti, kdo pomáhají lidem, kteří si své dluhy způsobili sami, lidem, kteří jsou závislí na sociálních dávkách nebo na návykových látkách, lidem, kteří se nesnaží svou situaci změnit k lepšímu. Takové organizace pak samy pochybují o tom, jaké jsou možnosti jejich spolupráce s obcemi, kde žijí jejich klienti.

5 Shrnutí hlavních zjištění

- Převážná většina služeb pro rodiny s dětmi sídlí ve městě Beroun, tj. v sousedním ORP. Nabízejí široké spektrum sociálních a návazných služeb pro rodiny s dětmi, klienti z ORP Hořovice však za nimi musí zpravidla dojíždět. Finanční a časová nákladnost jsou důvodem, proč některé rodiny služby v Berouně nevyužívají.
- Do roku 2019 nefungovala v území dluhová poradna ani jiné bezplatné právní poradenství. V průběhu roku 2019 začala fungovat bezplatná právní poradna na Městském úřadu Hořovice, na podzim 2019 otevřela právní poradnu v Hořovicích Charita Beroun. Obě poradny nabízejí také dluhové poradenství.
- Ve městě Hořovice i v okolních obcích chybí dostupné bydlení pro rodiny s nízkými příjmy, pro rodiče samoživitele nebo pro dospělé děti, které odcházejí z dětského domova.
- Nedostupné jsou také služby dětského psychologa či psychiatra, za kterými rodiny dojíždějí zpravidla do Prahy. Chybí také služby adiktologické poradny pro děti mladší 15 let, nejbližší a jediná adiktologická ambulance ve Středočeském kraji pro tuto věkovou skupinu je v Kladně. Chybí také organizace, která by realizovala tzv. asistovaný styk.
- Díky aktivitě sociálního odboru působí na Městském úřadu Hořovice bezplatná psychologická poradna, která je klientům k dispozici 1x 14 dní.
- Ve městě Hořovice působí nízkoprahové zařízení pro děti a mládež provozované Charitou Starý Knín. Zařízení je dlouhodobě finančně podporováno z rozpočtu města. Pracovnice sociálního odboru hodnotí kladně jeho působení na cílovou skupinu.
- Část respondentů by uvítala vznik společného sociálního fondu, z něhož by mohly nízkopříjmové rodiny žádat například na volnočasové aktivity dětí, na dopravu apod.
- Většina respondentů by uvítala těsnější spolupráci sociálního odboru, škol a poskytovatelů sociálních a návazných služeb v území. Shodují se v tom, že dobrá spolupráce by umožnila zachytit problémové situace včas a tedy je i dříve řešit nebo jim předcházet.

[11] Vysvětlení pojmů: PPP – pedagogicko-psychologická poradna, SVP – středisko výchovné péče.

- Respondenti by uvítali systémovou podporu dětí a mládeže ve vztahu k volnočasovým aktivitám a možnostem rozvíjení jejich dovedností. Město Hořovice i většina obcí sice finančně podporuje sportovní a jiné volnočasové aktivity pro děti a mládež, zároveň se do této podpory „nevejdou“ nebo z ní „vypadnou“ děti z nízkopříjmových rodin.
- Některé školy či obce v ORP Hořovice nabízejí nějakou formu podpory pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí (doučování, úlevu od platby za volnočasové aktivity apod.), jedná se však o jednotlivé případy, nikoliv o systémovou podporu všech dětí v území.
- V území chybí služba, která by poskytovala intenzivní doučování pro děti z rodin, které nejsou samy schopny zajistit přípravu do školy.
- Jako významná se ve všech rozhovorech opakovaně ukazovala spolupráce poskytovatelů sociálních a návazných služeb a sociálního odboru. Respondenti/zástupci poskytovatelů SSL hodnotili spolupráci se sociálním odborem dlouhodobě jako kvalitní, otevřenou a smysluplnou.
- Odbor sociálních věcí, zdravotnictví a školství MěÚ Hořovice je klíčovým a aktivním účastníkem rozvoje sociálních služeb na Hořovicku. Podíl odboru na strategickém rozvoji SSL v území kladně hodnotí zástupci poskytovatelů, kteří se věnují práci s rodinami.
- Intenzivní práci s rodinami komplikuje pracovnicím sociálního odboru stále narůstající administrativní zátěž i často se proměňující metodická doporučení.
- S výjimkou města Hořovice a několika menších obcí nepodporují obce finančně sociální služby pro rodiny s dětmi v území. Podporu adresovanou rodinám s dětmi směřují do sportovních a jiných volnočasových aktivit, pro některé rodiny jsou však i tyto dotované aktivity finančně nedostupné.
- Všechna opatření na podporu dětí z nízkopříjmových rodin či sociálně znevýhodněného prostředí mohou být uskutečněna jen za spoluúčasti města Hořovice a dalších obcí v ORP, případně dalších aktérů (soukromí dárci, nadace apod.)

6 Použitá literatura a odkazy

Klvačová, P. (2013): Problémy klientů a možnosti jejich řešení z pohledů pracovnice OSVZ MěÚ Hořovice. Centrum pro komunitní práci střední Čechy

Mapaexekuci.cz (interaktivní mapa exekucí v České republice). Otevřená společnost, o.p.s. a Ekumenická akademie, z.s.

Popis a vyhodnocení finančních zdrojů pro poskytování sociálních a návazných služeb na území ORP Hořovice (2019). Centrum pro komunitní práci střední Čechy

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Senioři a lidé se zdravotním postižením v ORP Hořovice: Analýza potřeb z pohledu sociálních pracovníků a poskytovatelů sociálních služeb

Mgr. Petra Klvačová Ph.D.

Tato analýza vznikla v rámci projektu Aktualizace komunitního plánu sociálních služeb města Hořovice a spádových obcí na období 2020-2024, který je financován z ESF prostřednictvím Operačního programu Zaměstnanost.

ZÁŘÍ 2019
zpracovalo: CPKP střední Čechy

Obsah

1 Úvod 3

2 Metodologie 3

3 Charakteristika respondentů 4

4 Analytická část 4

4.1 Cílová skupina: Senioři 4

4.2 Cílová skupina: Lidé se zdravotním postižením (OZP) 9

4.3 Další problémy napříč cílovými skupinami 13

5 Shrnutí hlavních zjištění 14

6 Použitá literatura a odkazy: 15

1 Úvod

Jaké jsou potřeby seniorů a lidí se zdravotním postižením v území ORP Hořovice? Jaké služby využívají a jaké služby či jiné formy podpory jim naopak chybí? Jaké problémy související s jejich zdravotním stavem a životní situací řeší sami senioři a zdravotně postižení a jaké řeší ti, kdo jim je pomáhají zvládnout? Jaké konkrétní formy pomoci přispívají k tomu, že mohou senioři či lidé se ZP setrvat v domácím prostředí?

Cílem této analýzy je představit výsledky kvalitativního výzkumu, který byl zaměřen na zkoumání problematiky seniorů a lidí se zdravotním postižením.[1] Výzkum se snaží tuto problematiku nahlédnout z různých perspektiv, ale hlavním zdrojem poznatků jsou informace získané od expertů a lidí z praxe, kteří se řešením potřeb těchto cílových skupin každodenně zabývají v rámci své práce. V průběhu našeho projektu jsme uskutečnili desítky skupinových i individuálních rozhovorů s pracovníky organizací poskytujících sociální služby (SSL), zástupci obcí (starosty menších obcí, zastupiteli, pracovníky sociálních odborů) i s lidmi, kteří pečují o své blízké v seniorském věku nebo se zdravotním postižením. Tento text shrnuje poznatky získané z těchto rozhovorů, které se týkají výše zmíněných otázek.

2 Metodologie

Výzkum probíhal převážně během roku 2018, některé dílčí informace jsme ověřovali ještě v průběhu roku 2019. Setkání a rozhovory, jejichž výstupy jsou zde analyzovány, neměly pouze výzkumný charakter, ale také řadu praktických účelů. Ty jsou dány hlavním cílem projektu, kterým je aktualizace komunitního plánu sociálních služeb města Hořovice a spádových obcí na období 2020-2024. Souběžně se získáváním kvalitativních výzkumných poznatků tak probíhalo seznamování se situací v jednotlivých obcích ORP, navazování kontaktů s důležitými aktéry, předávání praktických informací, zjišťování statistických údajů atd.

Z každého uskutečněného rozhovoru/setkání byl pořízen detailní zápis, který obsahuje pestrou škálu různorodých informací od kvantitativních údajů (počty a druhy poskytovaných služeb, množství klientů, personální kapacity atd.), přes popis fungování služeb a další praktické informace, až po líčení konkrétních životních příběhů jednotlivých klientů, na nichž lze ukázat, s jakými problémy se potýkají.

Právě tyto zápisy jsou v textu podrobeny kvalitativní analýze s cílem identifikovat relevantní kategorie a opakující se vzorce situací a problémů. Protože byla autorka této analýzy většině setkání a rozhovorů, z nichž analýza čerpá, osobně přítomna, jsou interpretace obohaceny také o její osobní zkušenosti a postřehy z průběhu zkoumaných interakcí, které nejsou v zápisech explicitně uvedeny.

Dalším doplňkovým zdrojem informací jsou veřejně dostupné zdroje, kde je možné ověřit, případně upřesnit informace z terénu. Konkrétně jsou to v případě této analýzy webové stránky obcí, webové prezentace jednotlivých poskytovatelů sociálních služeb a Registr poskytovatelů sociálních služeb spravovaný Ministerstvem práce a sociálních věcí na adrese http://iregistr.mpsv.cz.

[1] V našich textech používáme termín „lidé se zdravotním postižením“ místo označení „osoby se zdravotním postižením“. Toho se držíme jen tam, kde je například součástí názvu konkrétní sociální služby nebo vymezení cílové skupiny klientů. Označení „osoby se zdravotním postižením“ (OZP) považujeme za odtažité a odcizující.

3 Charakteristika respondentů

Respondenty, z jejichž výpovědí čerpáme poznatky pro tuto analýzu, byli především vedoucí pracovníci organizací poskytujících sociální služby cílovým skupinám seniorů a lidí se ZP, dále pracovníci těchto organizací, kteří zodpovídají přímo za konkrétní oblast SSL (např. vedoucí pečovatelské služby), starostové obcí ORP Hořovice a pracovníci Odboru sociálních věcí, zdravotnictví a školství (dále „sociální odbor“) MěÚ Hořovice. V rámci pracovních setkání a individuálních i skupinových rozhovorů jsme mluvili i se zástupci pečujících rodin a také jejich odpovědi představují cenný zdroj inspirace pro tuto analýzu. Analýze potřeb pečujících rodin a lidí se ZP je věnován samostatný text (Analýza potřeb pečujících 2019), na který zde také odkazujeme.

4 Analytická část

V této kapitole popíšeme problémy a potřeby jednotlivých cílových skupin (seniorů a lidí se ZP), včetně těch, které jsou oběma těmto skupinám společné, tak jak jsme je identifikovali prostřednictvím našeho výzkumu.

Hlavním společným jmenovatelem obou cílových skupin je to, že se jejich konkrétní situace rozprostírá na škále, která vede od úplné soběstačnosti, přes částečnou soběstačnost s dopomocí v domácím prostředí, až po úplnou závislost na pomoci druhých, která je často spojena s trvalým pobytem v zařízení, které poskytuje péči 24 hodin denně (v případě seniorů nejčastěji v domově pro seniory, v případě lidí se zdravotním postižením v domově pro OZP). Na konkrétní možnost setrvání jednotlivce v domácím prostředí působí celá řada okolností, především jeho rodinné zázemí, bytová situace, diagnóza či zdravotní stav, ale také lokalita, v níž žije, a s ní spojená dostupnost běžných i sociálních služeb, případně dopravní dostupnost atd. U obou cílových skupin může nastat dílčí zlepšení či zhoršení situace vlivem vnějších (změna rodinné situace, zhoršení dopravní dostupnosti apod.) či vnitřních (úraz, zhoršení zdravotního či psychického stavu) okolností. V zásadě jsou však v obou případech základní podmínky dány v případě seniorů jejich postupujícím věkem a ubýváním sil, v případě lidí se zdravotním postižením jejich diagnózou, která málokdy skýtá šanci na nějaké větší či trvalejší zlepšení jejich stavu.

4.1 Cílová skupina: Senioři

Setrvání seniorů v domácím prostředí co nejdelší možnou dobu je cílem, na který se orientuje většina terénních či ambulantních sociálních služeb. Jsou to především pečovatelské služby, dále služby osobní asistence, odlehčovací služba, denní stacionáře, sociálně aktivizační služba apod. Čím je nabídka těchto služeb v daném území bohatší a čím jsou dostupnější co nejširší skupině klientů, tím je větší šance, že senior bude mít možnost strávit celý svůj život tam, kde je zvyklý, obklopen blízkými a známými lidmi.

Naopak pobytové sociální služby (domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem) slouží seniorům, kteří z nějakého důvodu už nemohou nebo nechtějí v domácím prostředí nadále setrvávat. Měly by být určeny především pro ty klienty, kteří potřebují dostupnou péči v kteroukoli denní či noční dobu včetně víkendu, a není možné ji zařídit v domácích podmínkách. V praxi ale dochází k situacím, kdy klienti, kterým by pobyt v těchto zařízeních pomohl, musejí čekat, až se pro ně uvolní místo, a naopak v nich žijí i lidé,

kteří by při vhodném nastavení terénních sociálních služeb s ohledem na jejich potřeby, mohli setrvat v domácím prostředí.

Pobytové služby

V území ORP Hořovice je, podobně jako v jiných územích Středočeského kraje i celé České republiky, podstatná část kapacit SSL pro seniory soustředěna do pobytových služeb, především do dvou domovů pro seniory (DS). Zřizovatelem těchto zařízení je v jednom případě Středočeský kraj (Domov pro seniory Hostomice-Zátor), v druhém případě město Hořovice (Domov Na Výsluní).

Klienty pobytových zařízení pro seniory, s jejichž zástupci jsme hovořili, jsou převážně obyvatelé území ORP Hořovice, méně často obyvatelé sousedních ORP Beroun a ORP Příbram a spíše výjimečně obyvatelé vzdálenějších regionů. V domovech pro seniory je podle respondentů zpravidla možné žadatele o místa dříve či později uspokojit, jejich kapacita je relativně velká a zhruba odpovídá poptávce. Problém může ale nastat při řešení akutních žádostí. V Domově Na Výsluní nemají pořadník žádostí, rozhodující je vždy aktuální potřebnost žadatele. V Domově pro seniory Zátor sice pořadník mají, ale při posuzování žádosti je také klíčová potřebnost žadatele.

Možnost posoudit, zda stávající kapacity domovů pro seniory jsou či nejsou dostačující, komplikuje překrývání žádostí. Žadatelé o místa v DS mají zpravidla podané žádosti na více místech, a když někde získají místo, tak v dalších zařízeních žádost obvykle nezruší. Řešením by podle samotných poskytovatelů mohla být jednotná databáze žádostí. V DS Zátor se snaží pořadníky aktualizovat, žadatele z minulých let nemohou vyřadit, ale zjistí, že kontaktní údaje jsou již nefunkční.

V Domově Na Výsluní mají v současné době 330 žádostí (společně pro DS i DZR, údaj září 2018). V průběhu roku se obmění 1/3 až 1/2 klientů. K tomu, aby mohli uspokojit všechny akutní žádosti a přijmout všechny obyvatele Hořovic, by potřebovali navýšení kapacity o 30 míst.[2] V Domově Zátor se snaží zájemcům, které nemohou přijmout z kapacitních důvodů, poskytnout poradenství a doporučit vhodné terénní služby, s jejichž pomocí může rodina aspoň dočasně péči o seniora zvládnout v domácím prostředí.

Podle zkušeností respondentů v ORP Hořovice scházejí specializovaná lůžka pro seniory, především v domovech se zvláštním režimem (DZR) (určená např. pro lidi s Alzheimerovou chorobou) a krátkodobá lůžka (odlehčovací služba, možnost krátkodobého ubytování rodinných příslušníků seniorů, paliativní péče), někdy je problém vyhovět konkrétním požadavkům na typ pokoje (jedno- nebo dvoulůžkový). Neexistují ani specializovaná lůžka pro seniory, kteří pečují o blízkého člověka s postižením.

V území ORP Hořovice má službu DZR registrovanou jeden poskytovatel, Domov Na Výsluní (kapacita 16 osob). Obyvatelé Hořovicka mohou využívat služby DZR v sousedním ORP Beroun (Domov seniorů TGM, Domov V Zahradách Zdice a Charita Beroun), nebo v ORP Rokycany (Péče Těně), všechna tato zařízení mají ale dlouhodobě naplněnou kapacitu.[3]

[2] Současně by uvítali, kdyby kapacita domova nebyla rozdělená na DS a DZR, ale byla společná pro oba typy služby. To by usnadňovalo rozhodování o tom, které klienty přijmou.

[3] Ředitelka domova Péče Těně jako jediná uváděla, že formálně mají kapacitu vyšší přibližně o 10 míst, ale reálně se musí přizpůsobit personálním možnostem zařízení. Aby zajistila kvalitní odbornou péči, musela by přijmout další

Klienty vyžadující zvláštní režim nebo klienty s lehkým mentálním postižením někdy přijímají na doporučení ošetřujícího lékaře a po konzultaci s vlastním zdravotnickým personálem i do běžných DS. Podmínkou je zaručení bezpečnosti pro personál a ostatní klienty. Rovněž klienty DS, jejichž stav se zhorší tak, že by potřebovali umístění do DZR, ponechávají v DS, dokud se pro ně specializované lůžko nenajde. Zároveň jsou obvyklé situace, kdy klienta DS, u kterého se projeví např. demence, nechávají z etických důvodů v původním domově, aby nemusel na konci života měnit místo, kde žije.[4]

Ze zdravotních důvodů jsou v domovech pro seniory odmítáni zájemci s infekčními nemocemi (vč. HIV pozitivity, aktivní TBC, hepatitidy apod.), péče o ně by byla komplikovaná a pro personál ohrožující. Problémem může být podle některých respondentů situace, kdy klient musí dodržovat nějakou speciální dietu, a to i např. bezlepkovou. Cena dietních potravin je vyšší než těch běžných, nevejde se do tabulkových úhrad za klienty. Někteří respondenti zmiňovali otázku klientů, pro které není dostupné vhodné zařízení, neodpovídají vymezení cílové skupiny (např. mladší člověk po úrazu, po mozkové mrtvici, alkoholik v seniorském věku na vozíčku apod.).

Samostatné téma představuje poskytování služeb a umisťování v domech s pečovatelskou službou. V ORP Hořovice jsou tři takové domy, v Hořovicích, v Žebráku a v Komárově. Jejich zkušenost je podobná v tom, že lidé, kteří podávají do DPS žádosti o místo, vnímají často podání žádosti jako řešení vlastního bydlení. Tomu se snaží obce čelit a žádosti posuzují sociální komise obcí, v případě Hořovic rada města.

V Domě s pečovatelskou službou se střediskem sociální pomoci v Žebráku mají aktuálně (květen 2018) 33 žádostí, 14 z nich jsou žádosti obyvatel Žebráku a blízkých vesnic, zbývajících 19 jsou žádosti obyvatel vzdálenějších obcí či obyvatel ORP Beroun.

V Domě s pečovatelskou službou v Komárově mají v současné době (duben 2018) převis více než 40 žádostí o místo. Lidí, kteří potřebují sociální službu, je podle zkušeností respondentů (zástupců obce) málo. Velká část žadatelů považuje DPS za bydlení na důchod. Obec tedy zavedla nová pravidla pro podávání žádostí o místo v DPS, žadatel musí jednak odebírat služby za minimálně 500 Kč, zároveň může maximálně třikrát odmítnout nabídnuté místo. Sociální komise se snaží vždy posuzovat potřebnost žadatelů. Do DPS v Komárově zajíždí s terénními pečovatelskými službami pracovníci hořovického Domova Na Výsluní.

Domov s pečovatelskou službou v Hořovicích je součástí Domova Na Výsluní, žádosti o byt v DPS podávají zájemci na sociální odbor. Také zde je převis žádostí (konkrétní počet respondenti neuvedli).

V případě DPS může nastat podobně jako v DS problém ve chvíli, kdy se stav klienta zhorší. V DPS Žebrák využívají například spolupráce s organizací Dobromysl, odkud k nim pravidelně dojíždí jejich pracovnice za jednou z klientek.

zaměstnance, o které je ale podle ní aktuálně nouze. Mezi klienty domova Péče Těně je zhruba 30 % obyvatel ORP Hořovice.

[4] Podle vyjádření sociální pracovnice Domova pro seniory Zátor by byli schopni postarat se v podmínkách domova o náročnější klienty, ale chybí jim lokálně dostupné některé služby, zejména specializovaní lékaři (neurolog, psychiatr apod.). V každém případě znamená setrvání klientů např. s demencí v DS intenzívnější komunikaci s lékaři a také větší spolupráci s rodinou.

Všichni respondenti také často zmiňovali otázku seniorů s nízkými příjmy nebo žádnými příjmy (bez nároku na výplatu penze). Pracovníci v sociálních službách i pracovníci sociálního odboru s tímto jevem setkávají již dnes a shodně vyjadřovali obavy, že do budoucna mohou vyšší počty seniorů s nízkými příjmy představovat reálný problém právě proto, že nebudou mít z čeho uhradit pobyt v domově pro seniory.

Terénní a ambulantní služby

Klíčovou službou pro seniory, kteří žijí v domácím prostředí, ve vlastním domě či bytě, případně v DPS, je pečovatelská služba. Pomáhá jim udržet kvalitu jejich života i tehdy, když už jim na to jejich vlastní síly nestačí (pomoc s hygienou, úklidem, nákupy, přípravou jídla apod.). Přístup potenciálních klientů k této službě je ale někdy komplikován místem jejich bydliště (menší obce na okraji ORP mimo hlavní komunikace), nedostatečnou informovaností, postojem vlastní rodiny, neochotou zastupitelů obcí přispívat poskytovatelům na dopravu do vzdálenějších míst atd.

Terénní pečovatelskou službu pro seniory poskytuje v území ORP Hořovice celkem pět různých subjektů, z nichž dva jsou zřizovány přímo jednotlivými obcemi (Hořovice, Žebrák) a jeden církví (Charita Starý Knín). Dva subjekty (Digitus Mise a VČELKA Senior Care) působí také v sousedním ORP Beroun.

Terénní PS působící v území ORP se liší především tím, jaký je jejich skutečný akční rádius. Z tohoto hlediska působí některé z uvedených služeb spíše lokálně. To platí pro pečovatelské služby zřizované obcemi, jak pečovatelská služba v Žebráku, tak pečovatelská služba v Hořovicích (Domov Na Výsluní) zajíždějí do nejbližších okolních obcí. DPS v Žebráku má celkem 50 klientů, kterým poskytuje pečovatelskou službu (včetně těch, kteří žijí v DPS), Domov Na Výsluní poskytuje pečovatelské služby celkem 200 klientům (včetně obyvatel DS).

Samostatným problémem z hlediska pečovatelské služby i dalších terénních SSL, mohou být senioři, kteří se natrvalo přestěhovali do rekreačních objektů v chatových osadách. Pro sociální pracovníky je obtížné tyto klienty vůbec najít a oslovit, pro pracovníky pečovatelské služby zase může být problém se k nim po úzkých, nezpevněných a v zimě neudržovaných cestách dostat.

Pečovatelské služby zřizované obcemi a dotované z jejich rozpočtů jsou z pochopitelných důvodů určeny přednostně obyvatelům s trvalým bydlištěm v jejich katastrech. Naopak terénní pečovatelské služby, které působí ve více regionech (VČELKA Senior Care, Digitus Mise), které nejsou svázány s jedním zařízením nebo místem, jsou schopny obstarat klienty v celém území a často i přes hranice sousedních území ORP. V území ORP Hořovice má, soudě podle výpovědí respondentů, největší akční rádius pečovatelská služba VČELKA Senior Care. Její vedoucí v rozhovoru uvedla, že zájmy a potřeby klientů jsou v tomto ohledu pro ně prioritou.

Delší dojíždění PS za klienty však v současném systému komplikuje to, že náklady na dopravu do místa bydliště klienta a zpět nelze zahrnout do ceny vykazovaných úkonů. Poskytovatelé jsou tedy nuceni je financovat jinými způsoby (např. dotacemi od obcí, přímými platbami od klientů a jejich rodin, dary). Jako vhodný způsob se jeví úhrada/příspěvek ze strany obcí, pro které je využití externí pečovatelské služby pro vlastní občany namísto zřizování vlastní, finančně výhodné. Přesto však poskytovatelé pečovatelské služby hovořili o tom, že při jednáních se zástupci obcí poměrně často narážejí na neinformovanost ohledně toho, jak je PS financována, a na neochotu se na jejích prokazatelných nákladech podílet.

Příspěvky obcí jsou často spíše symbolické a postačují na pokrytí pouhého zlomku reálných nákladů na dojíždění do těchto obcí. Navzdory tomu poskytovatelé deklarují, že to pro ně není důvod k odmítnutí poskytnutí služby a že vždy hledají jiné možnosti, jak službu financovat. Je třeba zmínit, že mezi obcemi v ORP Hořovice jsou významné rozdíly v tom, jakou finanční podporu pečovatelským službám poskytují. Na jedné straně je několik větších obcí, které přispívají vybraným poskytovatelům PS desítkami až stovkami tisíc, na druhé straně stojí většina obcí, které přispívají na pečovatelskou službu malými částkami (několik tisíc) nebo nepřispívají vůbec. [5]

Zástupci poskytovatelů pečovatelských služeb v rozhovorech dávali najevo, že zvládají svou klientelu obstarat se současnými personálními kapacitami. Relativně velký problém je to ale v době letních dovolených. Důvodem odmítání klientů ze strany PS nejsou nedostatečné kapacity, ale jejich sociální situace (nemohou nebo nechtějí si PS platit). Existují velké rozdíly v tom, kolik jsou klienti schopni a ochotni za terénní SSL zaplatit, zda k tomu využívají příspěvek na péči (PnP), ať už ho mají přiznaný, nebo by museli o jeho přiznání teprve žádat. Stále ještě podle zkušeností respondentů – navzdory dlouhodobé osvětě – existuje také skupina klientů, kteří se snaží PnP ušetřit místo toho, aby ho využili k úhradě služeb, a proto si objednávají menší rozsah SSL, než by vzhledem ke své situaci potřebovali.

Odmítnutí klienta nebo ukončení poskytování služeb ze strany pečovatelské služby hrozí, pokud klient nebo jeho rodina neakceptují základní hygienická pravidla a v bytě je nečistota a nepořádek, které odmítají uklidit. K novému klientovi nastupuje PS obvykle až tehdy, když je jeho domácnost zbavena hrubého nepořádku. Na hrubý úklid si rodina případně musí najmout specializovanou úklidovou firmu. Důvodem je obava ze zanesení infekce k dalším klientům i bezpečí samotných pečovatelek. V některých případech, pokud se pečovatelská služba s rodinou na pravidlech neshodne, dochází k ukončení poskytování PS.

Nedílnou součástí práce pečovatelské služby pro seniory je tradičně dovážka obědů do domácností. Právě úleva od každodenní starosti s přípravou jídla může být pro seniory významnou pomocí. Z výpovědí respondentů vyplývá, že ze strany pečovatelských služeb dochází k postupnému odklonu od samostatné dovážky obědů. Tento přístup je podpořený i aktuálními metodickými doporučeními pro poskytovatele PS. Dalším důvodem je dlouhodobá finanční nevýhodnost této služby. Dovážka obědů je tak v současnosti zpravidla nabízena pouze jako součást širšího balíčku služeb. Na přímý dotaz tazatele, zda tedy neplatí, že právě dovážka obědů může být pro klienty pečovatelské služby vstupem k využívání větší škály SSL, někteří respondenti reagovali tím, že to podle jejich zkušeností takto nefunguje. Jeden z nich dokonce uvedl vlastní statistiku, podle níž si ani jeden klient, který od nich odebíral obědy, neobjednal další SSL. Mezi seniory však kvůli této změně strategie může vznikat neuspokojená poptávka právě po pravidelné dovážce cenově dostupných obědů, pokud skutečně žádný jiný typ úkonu v rámci pečovatelské služby ani jiné SSL nepotřebují, nechtějí či nemohou využívat. Pouze částečnou náhradou jim mohou být nabízené komerční služby tohoto typu (v některých obcích nemusí být komerční dovážka obědů dostupná nebo může být finančně nákladnější). Jeden z poskytovatelů pečovatelské služby v ORP Hořovice se v tomto ohledu vymyká a svým klientům poskytuje i nadále samostatnou dovážku obědů. Jejich zkušenost je opačná, než ta, kterou výše uvádíme. Podle respondentů, kteří o službě vypovídali, se stává, že někteří klienti nejprve

[5] Zde vycházíme ze zjištění Analýzy finančních zdrojů pro poskytování sociálních a návazných služeb na území ORP Hořovice, která vznikla v rámci stejného projektu jako tento text.

odebírají obědy a teprve po roce či dvou potřebují další služby. Tito respondenti, zastupující konkrétního poskytovatele SSL, zároveň mluvili o tom, že takový přístup, tj. nebrat ohledy jen na finanční efektivitu, považují ve své profesi za morálně zodpovědný.

Dalšími terénními či ambulantními službami určenými seniorům jsou osobní asistence a sociálně aktivizační služby. V území ORP Hořovice nabízí osobní asistenci pro tuto cílovou skupinu 3 subjekty, a sice VČELKA Senior Care, Centrum pro zdravotně postižené a seniory Středočeského kraje a Klubíčko Beroun.[6] Co se týče sociálně aktivizačních služeb pro seniory, tuto službu nabízí v rámci ORP Hořovice čtyři poskytovatelé. Ambulantní formou (ve vlastních prostorách) Centrum pro zdravotně postižené a seniory Středočeského kraje a DPS v Žebráku, terénní (v bydlišti klienta) i ambulantní formou Klubíčko Beroun a pouze terénní formou VČELKA Senior Care.

4.2 Cílová skupina: Lidé se zdravotním postižením (OZP)

Uspokojení potřeb lidí se zdravotním postižením je z hlediska sociálních služeb náročné z toho důvodu, že škála jejich diagnóz a možných kombinací je velmi široká a často vyžaduje velmi individuální přístup. Navíc, ačkoliv základní diagnóza zůstává zpravidla neměnná, mění se její konkrétní zdravotní projevy. Zároveň jejich potřeby se v čase postupně proměňují tím, jak oni a jejich blízcí procházejí různými životními etapami. Jsou jiné v případě dětí, mladistvých či dospělých, liší se i tím, jak jejich blízcí, kteří o ně pečují, postupně stárnou a ubývají jim síly.

V případě lidí se zdravotním postižením, o které jejich blízcí pečují v domácím prostředí, hrají klíčovou roli terénní a ambulantní sociální služby. Jedná se zpravidla o širší spektrum služeb než v případě seniorů, protože do nich patří například i služby, které rozvíjejí pracovní a sociální dovednosti. Pokud lidé se zdravotním postižením z nějakého důvodu nemohou pobývat v domácím prostředí, měly by jim poskytnout zázemí pobytové sociální služby, které nabízejí veškeré úkony pod jednou střechou nepřetržitě sedm dní v týdnu.

Součástí poskytování SSL pro zdravotně postižené je častěji než v případě seniorů také intenzivní komunikace s pečujícími blízkými. Nastavení sociálních služeb pro klienty zpravidla probíhá právě prostřednictvím jejich blízkých, profesionální pečující se v péči s rodinnými příslušníky bezprostředně střídají i v rámci jednoho dne, na jejich fungující spolupráci záleží úspěšnost celé péče. Proto je práce s rodinou a blízkými důležitou součástí celého systému péče o zdravotně postižené.

Pobytové služby

Největším a jediným pobytovým zařízením pro cílovou skupinu lidí se zdravotním postižením v území ORP Hořovice je Domov pro OZP v Lochovicích, který poskytuje služby domova pro osoby se zdravotním postižením a týdenního stacionáře. Zřizovatelem domova je Magistrát hl. města Prahy, podle vyjádření

[6] V území působí také organizace Dobromysl, z.s., ta však nemá seniory jako cílovou skupinu, podle Registru sociálních služeb jsou cílové skupiny osobní asistence osoby s mentálním postižením a osoby s kombinovaným postižením od 1 roku do 55 let. Ostatní zmiňované organizace mají registrovanou službu osobní asistence přímo pro seniory.

ředitele zařízení však přijímají i klienty z okolních obcí, pokud mají volnou kapacitu. Celková kapacita domova je 56 osob, 48 v DOZP a 8 v týdenním stacionáři.

Ročně se přihlásí 10-15 zájemců, podle ředitele jde obvykle o lidi s psychiatrickým onemocněním nebo o ležící klienty. V případě psychiatrických pacientů jsou schopni je přijmout tzv. na zkoušku na dobu tří měsíců a poté vyhodnotit, jestli je pro ně pobyt vhodný. V době konání výzkumu (červen 2018) neměli v domově žádného zájemce v pořadníku. Z celkové kapacity 56 míst měli 2 volná místa, z toho 1 „drží" pro klienta dlouhodobě umístěného v psychiatrické léčebně (9 let). Klienta se snaží vždy vybírat tak, aby zapadl do kolektivu lidí žijících v domově. Kromě psychiatricky nemocných lidí nepřijímají klienty, kteří kouří, celé zařízení je nekuřácké. Problém představuje podle ředitele domova také dospělý klient, o kterého se celý život starali rodiče a chybí mu i základní schopnosti a dovednosti se o sebe postarat (např. hygienické návyky). V domově jsou schopni postarat se i o klienty s některými dalšími typy postižení (neslyšící, nevidomí), pokud se stav některého klienta zhorší, neposílají ho jinam a snaží se péči o něj zvládnout.

V sousedním ORP Beroun funguje Domov Koniklec Suchomasty, který poskytuje služby domova pro osoby se zdravotním postižením a chráněného bydlení. Vzhledem k blízkosti domova využívají jeho služby i klienti z ORP Hořovice. Toto zařízení je velmi specifické svým umístěním. Sídlí v historickém, památkově chráněném objektu bývalého zámku v centru menší obce. Ten je v dlouhodobě zanedbaném stavu a vyžaduje rekonstrukci. V osmdesátých letech zde vznikl domov pro chlapce s mentálním postižením, z něhož pochází ještě asi třetina současných klientů. Areál vyžaduje náročnou a finančně nákladnou rekonstrukci, na kterou se vedení domova snaží získat dotaci od zřizovatele. Tím je Středočeský kraj. Zároveň se snaží přesvědčit představitele Kraje o svých záměrech, jak v rámci rekonstrukce změnit dispozice a celkové fungování domova. Objekt bývalého zámku sestává z jedné velké a několika menších budov. V současnosti jsou klienti umístěni v hlavní budově, kde sdílejí pokoje v některých případech až po 5 lidech, plán rekonstrukce počítá s tím, že by se klienti přestěhovali do menších budov, kde by bylo snazší pro ně vytvořit vyhovující podmínky (menší pokoje pro méně klientů, snazší přístup z vnějšího prostoru, možnost umístění dalších aktivit přímo v těchto budovách apod.). Celková kapacita Koniklece je 50 klientů, z nichž 40 žije přímo v domově v Suchomastech a 10 v chráněném bydlení v Berouně a v Litni.[7]

Z hlediska potřeb lidí se zdravotním postižením jsou současné prostory, v nichž ve stávajících podmínkách funguje jediné pobytové zařízení v ORP, nevyhovující. Klienti jsou ubytováni ve velkých pokojích s vysokými stropy, kde nemají dostatek soukromí. Problematická je také péče o klienty, kteří se obtížně pohybují, což se bude postupně zhoršovat s tím, jak se zvyšuje průměrný věk klientů. Rovněž služba chráněného bydlení, která je také jediná tohoto druhu v ORP, je umístěna v nevyhovujícím objektu. Tyto problémy by mohla řešit plánovaná rekonstrukce, která však bude již na základě prvních odhadů velmi nákladná. Vzhledem k tomu, že domov je příspěvkovou organizací Středočeského kraje, závisí případná rekonstrukce a další rozvoj na rozhodnutí Kraje.

[7] Vzhledem k tomu, že obě chráněná bydlení se nacházejí na jiném místě, ukazuje se jako vhodné řešení berounské chráněné bydlení časem „předat" jinému poskytovateli, konkrétní jednání probíhají s berounskou organizací Dobromysl. Chráněné bydlení v Litni sídlí v nevyhovujících prostorách rodinného domku typu Okál, který nelze přestavět na bezbariérový. V tomto případě by řešením bylo hledat pro klienty vhodnější objekt s přihlédnutím k jejich fyzickému a psychickému stavu, například ve stávajícím zámeckém areálu.

Vedení Koniklece se v průběhu procesu komunitního plánování v ORP Beroun – na základě Analýzy potřeb pečujících (2019) a na základě diskusí v rámci pracovních setkání – rozhodlo do návrhu rekonstrukce celého zařízení zapracovat i podněty pečujících rodin a odborníků. Cílem by mělo být postupné rozšiřování sociálních služeb o další služby, zejména denní stacionář pro lidi se zdravotním postižením, odlehčovací službu či chráněné bydlení.

Tím, jak věkový průměr klientů Koniklece postupně stoupá, protože z něj klienti neodcházejí a postupně stárnou, čím dál více toto zařízení plní také funkci domova pro seniory s mentálním postižením.

Týdenní stacionář coby další forma pobytového zařízení pro OZP, je v území ORP Hořovice v již zmiňovaném DOZP Lochovice a dále ve vedlejším území ORP Beroun v zařízení Klubíčka Beroun ve Vráži. Jedná se o službu, která je určena pro poměrně široce definovanou cílovou skupinu, takže by byla schopna uspokojit potřeby širokého spektra klientů. Kvůli velmi malé kapacitě obou zařízení tomu tak ale reálně není.

Také v cílové skupině lidí se zdravotním postižením se projevuje nedostatek lůžek v domovech se zvláštním režimem. V území ORP Hořovice působí jeden poskytovatel, který tuto službu nabízí (Domov Na Výsluní) a v sousedním ORP Beroun další tři poskytovatelé (Domov seniorů TGM, Domov V Zahradách Zdice, Charita Beroun). Všichni se však zaměřují v podstatě na seniorskou věkovou skupinu (od 55 let věku). Pro mladší klienty s problémovým chováním tak není v ORP vhodné pobytové zařízení k dispozici. Většina zájemců, které odmítají domovy pro OZP (Lochovice a Koniklec Suchomasty), tvoří právě potenciální klienti, pro které by byl vhodným řešením DZR. Často je u nich přidružená psychiatrická diagnóza neslučitelná s pobytem v zařízení s běžným režimem.

Terénní a ambulantní služby

V porovnání s nabídkou sociálních a návazných služeb pro lidi se zdravotním postižením v sousedním území ORP Beroun je zřejmé, že v ORP Hořovice jsou možnosti služeb pro tuto cílovou skupinu podstatně omezenější. Některé služby pro lidi se ZP chybí v území úplně, konkrétně denní stacionář, sociálně terapeutické dílny či chráněné bydlení. Jiné služby jsou hůře dostupné, to platí například pro osobní asistenci nebo odlehčovací služby. Část klientů dojíždí do berounských organizací, někteří z nich kvůli větší vzdálenosti a ztížené dopravní dostupnosti nevyužívají žádné sociální služby.

Obecně lze říci, že i kapacity berounských služeb jsou z větší části naplněné, zbývají spíše jednotlivá místa v konkrétních službách, např. v ambulantní odlehčovací službě nebo v denním (Dobromysl) či týdenním (Klubíčko) stacionáři. Situace podléhá i sezónním výkyvům, např. o prázdninách je větší zájem o odlehčovací služby pro děti.

Plánování kapacit terénních a ambulantních SSL pro lidi se zdravotním postižením a jejich navyšování komplikuje podle respondentů to, že Středočeský kraj coby zřizovatel velké části z nich, dává přednost podpoře pobytových zařízení před ambulantními a terénními službami. Není tudíž předem známo, kolik Kraj ze svého rozpočtu na financování těchto služeb vyčlení. Zástupci poskytovatelů by uvítali víceleté financování, které by jim dalo větší volnost a zároveň jistotu.

Chybějící nabídku míst v zařízení typu domova se zvláštním režimem pro zdravotně postižené klienty s problémovým chováním mladší 55 let a poptávku po péči o tyto klienty se v sousedním ORP Beroun snaží řešit pouze jeden poskytovatel, a to Klubíčko Beroun, jehož služby mohou využívat i obyvatelé ORP Hořovice. Vzhledem ke značným prostorovým a kapacitním omezením však mohou takového klienta přijmout pouze tehdy, pokud to není ohrožující pro ostatní klienty a pro zaměstnance.

Velkým problémem pro lidi se zdravotním postižením a jejich rodiny je v území ORP Hořovice absence nabídky zaměstnávání pro tuto cílovou skupinu. Jedinými subjekty, které se snaží na tuto situaci cíleně reagovat, jsou někteří poskytovatelé SSL ze sousedního ORP Beroun. Ti část svých klientů zaměstnávají v rámci pracovních míst, která pro ně vytvářejí. Konkrétně se jedná o organizace Dobromysl (sociální podnik DobroDílo) a Klubíčko (sociální podnik Klubák). Přímo v území ORP Hořovice v současné době nepůsobí žádný subjekt, který by podobným způsobem zaměstnával lidi se ZP.

Pracovní nabídky berounských poskytovatelů SSL jsou samozřejmě velmi prospěšné, zároveň se v rámci pracovního trhu stále jedná o oddělenou sféru. Systémové řešení podpory vstupu lidí se zdravotním postižením na běžný pracovní trh tak v ORP Hořovice (ale ani v sousedním ORP Beroun) v současnosti neexistuje. Jak velký problém to je, ukazuje příklad absolventů Praktické školy dvouleté v Berouně, učebního oboru pomocný kuchař. Pro tyto vyučené absolventy není možné najít pracovní uplatnění odpovídající jejich kvalifikaci.

Také služby sociálně terapeutických dílen pro lidi se zdravotním postižením nejsou v současné době v území Hořovice poskytovány žádnou organizací. Zmiňované organizace Dobromysl a Lomikámen provozují sociálně terapeutické dílny v území ORP Beroun, v případě zájmu je mohou využívat i obyvatelé Hořovicka. První z nich ji nabízí klientům s mentálním a kombinovaným postižením, druhá klientům s chronickým duševním onemocněním. Obě dvě služby jsou určené věkovým skupinám od 16 do 60, respektive 64 let. Sociálně terapeutické dílny nenahrazují placené zaměstnání, jedná se o registrovanou sociální službu, která slouží především k nácviku pracovních dovedností a návyků. Klienti této služby tedy sice pravidelně vykonávají pracovní činnost, jejich uplatnění na trhu práce to však rovněž neřeší.

Terénní služby sociální rehabilitace pro OZP poskytuje přímo v území hořovického ORP pouze jeden poskytovatel, organizace Lomikámen, která se věnuje lidem s chronickým duševním onemocněním. V sousedním ORP působí další dva poskytovatelé, Centrum pro neslyšící a nedoslýchavé pro Prahu a Středočeský kraj (lidé se sluchovým postižením) a Charita Beroun (lidé s chronickým duševním onemocněním).

Terénní odlehčovací služby pro lidi se zdravotním postižením nabízí v území ORP Hořovice pouze jeden poskytovatel, Digitus Mise. Další poskytovatel, Domov Na Výsluní Hořovice, nabízí pobytovou formu odlehčovací služby, reálně ji však využívají především senioři. Ambulantní formu odlehčovací služby mohou využívat klienti organizace Dobromysl v ORP Beroun. Ambulantní i pobytovou formu odlehčovací služby nabízí také Klubíčko Beroun.

Zaměření pouze na některé věkové skupiny a kategorie OZP je obecným problémem odlehčovacích služeb, i v sousedním ORP Beroun. Pro specifické cílové skupiny lidí se zdravotním postižením tak možnost pobytové odlehčovací služby v ORP neexistuje. Dalším problémem je omezená kapacita odlehčovacích

služeb, kvůli níž fungují pouze v režimu dlouhodobého plánování. Pokud chce někdo pro svého blízkého využít odlehčovací služby, musí to mít naplánováno minimálně několik měsíců dopředu a místo si rezervovat. Na neplánované, nárazové potřeby (např. z důvodu náhlé zdravotní indispozice neformálně pečujícího) nejsou odlehčovací služby zpravidla schopné zareagovat. Podle respondentů rodiny dávají přednost pobytové odlehčovací službě před ambulantní.

4.3 Další problémy napříč cílovými skupinami

Pobytová zařízení pro seniory i lide se zdravotním postižením ve výjimečných případech suplují chybějící sociální bydlení nebo jiné zařízení pro lidi s nízkými příjmy. Příkladem mohou být klienti, kteří nemají nárok na starobní důchod, protože kvůli mentálnímu postižení nemají odpracovaná potřebná léta. Stále více tak vyvstává otázka dostupnosti sociálních služeb pro nízkopříjmové skupiny seniorů a lidí se zdravotním postižením.

Z výpovědí respondentů vyplynula další problémová oblast péče o obě cílové skupiny, a to je téma paliativní péče. Většina terénních pečovatelských služeb se primárně zaměřuje na cílovou skupinu seniorů, kde je téma smrti a umírání přítomno téměř každodenně. Avšak také v rámci služeb pro lidi se zdravotním postižením, které poskytuje např. VČELKA Senior Care, přibývá klientů s chronickým nevyléčitelným onemocněním, onkologických pacientů, lidí po těžkých úrazech apod. Čím dál více pečují o lidi v terminálních stádiích nemoci, kteří si nepřejí využívat služby hospice. Mobilní hospic, který v ORP Hořovice před časem působil, ukončil činnost, takže pečovatelská služba někdy z části přebírá funkci paliativní péče. V území jsou dostupné také služby domácí zdravotní péče (VČELKA domácí péče, Centrum domácí péče), které nabízejí hospicovou péči především ve smyslu zdravotních úkonů.

Doprava představuje problém nejen pro seniory, ale také pro lidi se zdravotním postižením a ty, kdo o ně v domácím prostředí pečují. Individuální potřeby lidí se ZP jsou natolik specifické, i co se týče dopravy, že je lze obtížně řešit nějakou službou, která by fungovala na hromadné bázi. Výjimku tvoří pouze některá školská zařízení a zařízení sociálních služeb, která své žáky a klienty každý den svážejí a rozvážejí zpět do jejich bydliště (např. ZŠ Žebrák, Dobromysl nebo Klubíčko Beroun). Organizace Dobromysl a Klubíčko Beroun nabízejí individuální asistovanou dopravu jako doplňující službu ke sjednaným sociálním službám, cena dopravy je však pro pravidelné využívání poměrně vysoká (15, resp. 16 Kč/1km).

Velká část rodin tedy své blízké dopravuje do škol, k lékaři, do ambulantních SSL apod. vlastními prostředky, což je spojeno se značnými časovými a finančními náklady. Finanční náklady jsou vysoké jak v případě použití vlastního automobilu, tak v případě využití nabízených služeb. Jednou z možností, jak těmto rodinám pomoci, by mohlo být zřízení podkapitoly městského či obecního rozpočtu, v rámci níž by si rodiny pečující o zdravotně postižené mohly žádat o individuální příspěvek na dopravu.

Stejně jako organizace poskytující SSL seniorům se i ty, které se primárně zaměřují na lidi se zdravotním postižením, potýkají s problémem relativně nízkých („symbolických“) příspěvků na provozní náklady SSL pro lidi se ZP od obcí, v nichž jejich klienti žijí. Zpravidla se jedná o částky do 10 tisíc Kč za rok, které zdaleka nepokrývají skutečné náklady na dojíždění za klienty do těchto obcí. Snaha přesvědčit obce, aby přispívaly více, se často míjí účinkem – i po vyčíslení skutečných nákladů je příspěvek zpravidla zlomkem této částky. Není výjimkou, že se příspěvky od obcí naopak postupně rok od roku snižují.

Z rozhovorů se starosty obcí v ORP Hořovice vyplynulo, že mnohdy nemají představu, proč nebo podle jakého klíče by obce měly sociální služby finančně podporovat. Někteří z nich se domnívají, že zajištění péče je na zodpovědnosti rodin, nebo jsou přesvědčeni o tom, že poskytovatelé (neziskové organizace) mají možnost získat finanční podporu z jiných zdrojů. Tato situace se týká podpory všech SSL napříč cílovými skupinami, relativně největší finanční podpoře ze strany obcí se těší pečovatelské služby.

Důležitým zdrojem financí pro poskytovatele sociálních služeb pro lidi se ZP jsou sponzorské dary. Jejich získávání a administrace jsou však náročné a vyžadují si zpravidla někoho, kdo na sebe vezme roli „fundraisera“. Jedná se navíc o podporu, která může být pouze jednorázová.

5 Shrnutí hlavních zjištění

- Zájem seniorů s trvalým bydlištěm v ORP Hořovice o místo v domově pro seniory se daří uspokojit v rámci stávajících kapacit těchto zařízení. V případě akutních situací reagují vedoucí zařízení pružně a přijmou klienta např. na volné lůžko v rámci odlehčovací služby.
- V ORP Hořovice fungují tři domy s pečovatelskou službou (Hořovice, Žebrák, Komárov), jejich obyvatelé mohou v případě potřeby čerpat intenzivnější pečovatelskou službu než klienti stejné PS v terénu.
- V ORP Hořovice je dlouhodobě nedostatečná kapacita lůžek v pobytové službě domov se zvláštním režimem. Pro seniory s psychiatrickými diagnózami a problémovým chováním je tak velmi obtížné najít volné místo v pobytovém zařízení.
- Terénní pečovatelské služby působí v celém území ORP Hořovice, existují však rozdíly v jejich akčním rádiu. Některé PS působí pouze lokálně, v obcích, kde sídlí a nejbližším okolí. Těm, které dojíždějí po celém území ORP, by pomohl větší zájem ze strany obcí a ochota přispívat na dopravu.
- Pečovatelské služby postupně upouštějí od samostatné dovážky obědů klientům. Pro poskytovatele to znamená usnadnění, pro některé klienty ale může být dovážka jídla významnou pomocí. Komerční služby nejsou pro ně vždy plnohodnotnou náhradou za obědy od PS.
- Pro cílovou skupinu lidí se zdravotním postižením v území ORP Hořovice zcela chybí některé typy sociálních služeb, například denní stacionář, sociálně terapeutické dílny, chráněné bydlení a další. Mohou využívat služby berounských organizací, zejména Dobromysli, Klubíčka a Lomikamene, pro některé rodiny a jejich blízké může být pravidelné dojíždění v mnoha ohledech náročné (časově, finančně).
- Jediné zařízení v ORP, které poskytuje službu domova pro OZP, Domov Lochovice je zřizován Magistrátem hl. města Prahy, není tedy primárně určen pro obyvatele ORP Hořovice.
- Domov Koniklec Suchomasty, který působí v sousedním ORP Beroun, sídlí v budově, která vyžaduje nákladnou rekonstrukci. Navíc ve stávajícím uspořádání neposkytuje klientům dostatečné pohodlí a soukromí. Plán rekonstrukce počítá se změnou dispozic domova, záleží ale na zřizovateli, Středočeském kraji, zda a v jakém rozsahu rekonstrukci podpoří.
- Také v případě lidí se zdravotním postižením platí, že je pro ně v území ORP Hořovice velmi malá kapacita míst ve službě domov se zvláštním režimem. Většinu odmítnutých žadatelů o místo v domovech pro OZP tvoří klienti, kteří by vzhledem k problémovému chování potřebovali právě DZR. Místo pro ně nabízí Klubíčko Beroun (ačkoliv nemají registrovanou službu domova se zvláštním

režimem), které však má malou kapacitu a vzhledem k prostorovým omezením může přijmout pouze klienta, který není pro své okolí nebezpečný.

- Rovněž týdenní stacionář pro OZP nabízí v ORP Hořovice pouze Domov pro OZP Lochovice a v sousedním ORP Beroun organizace Klubíčko, pro obě zařízení platí stejná kapacitní a prostorová omezení jako pro DZR.
- Velkým problémem pro lidi se zdravotním postižením v ORP je malá nabídka zaměstnání, a to i pro ty, kteří absolvovali dvouletou praktickou školu nebo jiný učební obor. Této cílové skupině se snaží pomoci tři organizace poskytující sociální služby v sousedním ORP Beroun, Dobromysl, Klubíčko a Lomikámen, prostřednictvím sociálních podniků nebo sociálně terapeutických dílen. Přímo v ORP Hořovice se nabízí pouze služby sociální rehabilitace organizace Lomikámen, které jsou adresovány lidem s psychickým onemocněním. Až na výjimky většina lidí se ZP nenachází uplatnění na pracovním trhu.
- Pro některé seniory a lidi se ZP s nízkými příjmy mohou být sociální služby nedostupné právě kvůli nedostatku finančních prostředků. Lze předpokládat, že tato skupina se bude dále zvětšovat.
- Hospicové služby v území poskytují zdravotní služby (VČELKA domácí péče, Centrum domácí péče), někdy také pečovatelská služba. Pečovatelská služba nemůže paliativní péči nahradit, reálně se však jejími klienty stávají i lidé, kteří by takovou péči potřebovali.
- Individuální doprava seniorů a lidí se ZP je pro rodiny časově i finančně náročná, hromadná veřejná doprava (bezbariérová) buď v území není dostupná vůbec, nebo není dostupná ve vhodných časech a v potřebném rozsahu. Pro velkou část klientů přichází s ohledem na jejich zdravotní potíže v úvahu jen individuální doprava autem.
- Skupina seniorů a lidí se ZP je natolik rozmanitá a potřeby potenciálních klientů natolik specifické, že lze jen těžko tyto potřeby kvantifikovat a vyjádřit ve statistických indikátorech, které by umožňovaly dlouhodobě naplánovat a stanovit rozsah potřebných služeb a podpory pro tyto rodiny.
- Poskytovatelé SSL pro lidi se ZP v území ORP Hořovice se snaží aktivně reagovat na proměňující se potřeby této cílové skupiny a také na potřeby pečujících rodin. Postupně doplňují a rozšiřují nabídku služeb, které mohou lidé se ZP a jejich rodiny čerpat.
- Na základě Analýzy potřeb pečujících (2019) a diskusí v rámci pracovních setkání se vedení Koniklece Suchomasty rozhodlo do příprav projektu rekonstrukce domova zahrnout také rozšíření nabídky služeb (chráněné bydlení, odlehčovací služba, denní stacionář). Rozšíření nabídky služeb je podmíněno vhodnou rekonstrukcí zařízení, jehož zřizovatelem je Středočeský kraj.

6 Použitá literatura a odkazy:

Klvačová, P. (2019): Analýza potřeb pečujících o ZP v území ORP Beroun a ORP Hořovice: Centrum pro komunitní práci střední Čechy

Popis poskytovaných sociálních a návazných služeb v území ORP Hořovice (2019): Centrum pro komunitní práci střední Čechy

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

cpkp
centrum pro komunitní práci

Analýza potřeb pečujících o zdravotně postižené v území ORP Beroun a ORP Hořovice

Mgr. Petra Klvačová Ph.D.

Tato analýza vznikla v rámci projektu Aktualizace komunitního plánu sociálních služeb města Hořovice a spádových obcí na období 2020-2024 , který je financován z ESF prostřednictvím Operačního programu Zaměstnanost.

BŘEZEN 2019
zpracovalo: CPKP střední Čechy

Obsah

1	Úvod	3
2	Metodologie	3
3	Charakteristiky respondentů	4
3.1	Věkové složení osob v péči respondentů	4
4	Analytická část	5
4.1	Zájem o sociální služby	5
4.2	Zájem o volnočasové aktivity	9
4.3	Využívání volnočasových aktivit	10
4.4	Chybějící odborníci v místě bydliště	11
4.5	Další chybějící služby	12
4.6	Budoucí preferované bydlení	13
4.7	Svépomocné skupiny	14
5	Závěry	15

1 Úvod

Co potřebují rodiny, které pečují o dítě (i dospělé) se zdravotním postižením, jaké služby či jiná forma podpory jim chybí? Jaké konkrétní sociální, vzdělávací či zdravotní služby by pro své blízké uvítali, jaké volnočasové aktivity ve svém okolí postrádají, jakých odborníků (specializovaných lékařů a dalších terapeutů) se jim v každodenní péči nedostává?

Cílem této analýzy je představit výsledky kvantitativně-kvalitativního výzkumu zaměřeného na zjišťování potřeb těch, kdo dlouhodobě pečují o své blízké převážně v domácím prostředí, a to v území ORP Beroun a ORP Hořovice. Výzkum se zaměřil především na jejich potřeby v oblasti sociálních služeb (SSL), na to, jaké sociální služby pečující rodiny aktuálně využívají, co jim brání v případném větším využívání těchto služeb, zda a jaké jim chybí volnočasové aktivity pro jejich děti, jaké specialisty (lékaře, terapeuty) v okolí bydliště postrádají, jaké mají představy a očekávání do budoucna co se týče využívání SSL, řešení budoucího bydlení pro své děti atd.

2 Metodologie

Výzkum probíhal v období od října 2018 do února 2019 v území ORP Hořovice a ORP Beroun a skládal se ze dvou částí. První část výzkumu se uskutečnila v říjnu a v listopadu formou pracovních skupin a tzv. focus groups, kterých se zúčastnili jednak rodiče, kteří pečují o dítě se zdravotním postižením, a jednak odborníci, kteří s dětmi a jejich rodinami přicházejí každodenně do styku v rámci své práce a služeb, které nabízejí.[1]

Druhá část výzkumu byla provedena následně metodou dotazování s využitím strukturovaných rozhovorů a předem připravených záznamových archů. Témata rozhovorů i konkrétní otázky vycházely z dílčích závěrů pracovních skupin a focus groups. V nich se opakovaně objevovaly zmínky o aktivitách a službách, které na Hořovicku a Berounsku chybí – denní stacionář a odlehčovací služby na Hořovicku, vhodné volnočasové aktivity pro děti i dospělé se ZP, chybějící lékaři-specialisté, naplněná kapacita sociálních služeb na Berounsku, nedostupnost některých služeb s ohledem na vzdálenosti či finanční situaci rodiny apod. Současně s tím většina účastníků skupinových setkání dodávala, že některé služby chybí v území již teď a že by je rodiny začaly využívat prakticky okamžitě. Cílem kvantitativního šetření bylo tedy oslovit co největší skupinu rodin, abychom zjistili, jaké konkrétní služby a pro jaký počet lidí bude potřeba v následujících letech vytvořit a finančně zajistit.

Výběr respondentů pro kvantitativní šetření byl zacílen na konkrétní skupinu v rámci komunitního plánování sociálních služeb. Jedná se o rodiče školních dětí či dospělých lidí se zdravotním postižením. Tito pečující musejí rozmýšlet a plánovat, jak zajistit školní docházku dětí, vhodné specializované služby, zdravotní péči nebo volnočasové aktivity. S ohledem na věk svých dětí promýšlejí jejich budoucnost a zajímají se o to, kdo se o děti postará, až oni, rodiče zestárnou.

[1] Konkrétně se jednalo o zástupce poskytovatelů sociálních služeb v obou územích, pracovníky obou odborů sociálních věcí a zdravotnictví, ale také zástupce svépomocných skupin nebo poskytovatelů volnočasových aktivit.

3 Charakteristiky respondentů

Výzkumný soubor tvořilo celkem 50 respondentů, 29 respondentů z ORP Beroun a 21 respondentů z ORP Hořovice.[2] Jednalo se nejčastěji o rodiče, většinou matky dětí s postižením, výjimku tvořilo pouze několik respondentů, kteří zastupovali poskytovatele sociálních služeb pro osoby s postižením, a jeden zástupce obce, který je vůči člověku se ZP v roli opatrovníka.

Vzhledem k velikosti cílové skupiny dětí a dospělých s postižením, kteří v obou ORP žijí, lze výzkumný soubor považovat za reprezentativní. V obou územích žije dohromady 280 respondentů ve věkové kategorii 8-26 let, kteří pobírají příspěvek na péči.[3] Tato věková skupina byla pro náš výzkum klíčová, protože se jedná o děti, které navštěvují nějaký typ školy nebo ji nedávno ukončily. Jejich rodiče přemýšlí o jejich budoucnosti, o tom, jak budou trávit volný čas, kde budou žít a kdo se o ně postará ve chvíli, kdy oni sami toho nebudou schopni. Celkem jsme vedli rozhovory se 46 rodinami, které pečují o dítě v této věkové kategorii (8-26let), tj. můžeme říci, že výzkum shrnuje odpovědi 16 % rodin s dítětem se ZP, které žijí na Berounsku a Hořovicku.

Většina těch, o něž respondenti pečují, má kombinované zdravotní postižení, to znamená, že se u nich potkává více závažných diagnóz. Nejčastější z nich jsou poruchy autistického spektra (PAS), často kombinované s ADHD nebo mentální retardací. Těžká či středně těžká mentální retardace je druhou nejčastější diagnózou, za níž následuje dětská mozková obrna (DMO). Tou trpí přibližně pětina z nich, většinou v kombinaci s dalšími problémy, například s epilepsií. Další diagnózou je Downův syndrom, který se vyskytl u více než desetiny dětí, ve dvou případech společně s vážným postižením srdce. Mezi vzácnější diagnózy v našem souboru patří Tourettův, Smith Magensis a Prader Wittiho syndrom, neurofibromatóza či těžká sociální fóbie. Dalšími přidruženými problémy jsou smyslová postižení (ztráta zraku či sluchu). Ve všech případech se jedná o kombinace diagnóz, které děti i dospělé téměř nebo zcela vyřazují z běžného života a působí jim celou řadu komplikací a obtíží, kvůli nimž jsou významně nebo zcela závislí na péči druhých.

3.1 Věkové složení osob v péči respondentů

Soubor rodin respondentů byl poměrně pestrý z hlediska zastoupení různých věkových kategorií opečovávaných. Rozdělíme-li je do pětiletých věkových skupin (viz Graf 1), tvoří největší skupinu děti ve věku 10-14 let, kterých bylo celkem 18 (tj. 36 %). Druhou nejčetnější skupinou jsou mladí lidé ve věku 15-19 let (12; 24 %) a na třetí příčce jsou jen o málo starší vrstevníci ve věku 20-24 let (9; 18 %). Lze tedy říci, že početně nejsilnější jádro těch, k nimž se zkušenosti pečujících vztahují, tvoří lidé se ZP ve věku od 10 do 24 let, jichž jsou v našem vzorku více než tři čtvrtiny (78 %).

[2] Tento údaj vypovídá o tom, kde respondenti žijí, jaké místo bydliště v rozhovoru uvedli. V jednom případě uvedl respondent jako místo bydliště Jince, tj. ORP Příbram, jeho dítě navštěvuje školu v ORP Hořovice, jeho odpověď jsme tedy zařadili mezi odpovědi respondentů ORP Hořovice.

[3] Vycházeli jsme ze statistických údajů MPSV k 31.12. 2018, podle nich v ORP Hořovice žije 79 příjemců PNP ve věkové kategorii 8-18 let a 27 příjemců PNP ve věku 19-26 let. V ORP Beroun žije 119 příjemců PNP ve věkové kategorii 8-18 let a 55 ve věkové kategorii 19-26 let.

Toto složení respondentů z hlediska věku ukazuje, že se podařilo naplnit cíl výběru respondentů. A to, aby respondenty tvořila právě skupina pečujících o děti ve školním věku, dospívající a mladé dospělé.

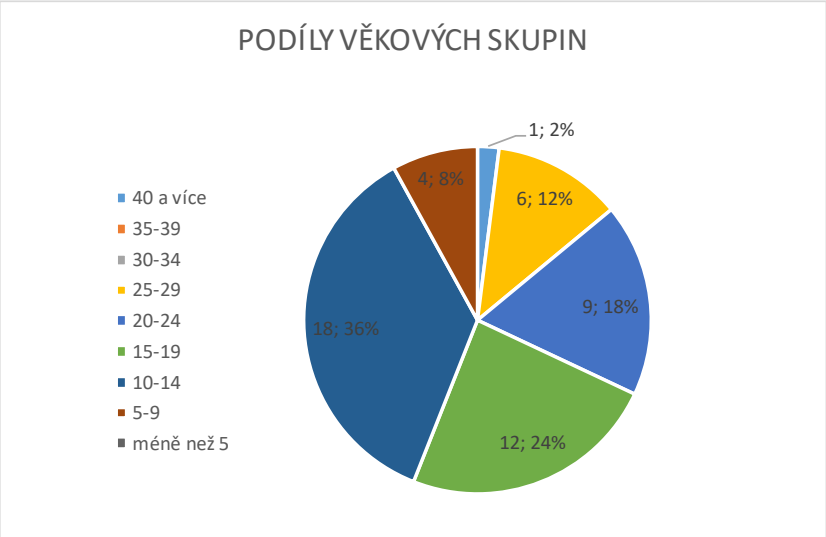

Graf 1: Podíly zastoupení věkových skupin opečovávaných ve vzorku respondentů výzkumu.

4 Analytická část

V této části popíšeme odpovědi respondentů, které se týkají jejich reálného využívání sociálních služeb a volnočasových aktivit i jejich představ a očekávání v této oblasti do budoucna.

4.1 Zájem o sociální služby

Respondentům jsme položili otázku, **které** z následujících **sociálních služeb** v souvislosti s péčí o blízkou či svěřenou osobu **využívají**:

- Terénní služby
- Odlehčovací služby
- Denní stacionář
- Týdenní stacionář
- Sociálně terapeutické dílny
- Centrum denních služeb
- Jiné, uveďte

V další části dotazníku jsme se jich ptali, **o které z těchto služeb by měli zájem do budoucna**. Podívejme se na srovnání odpovědí na otázku po aktuálně využívaných službách a otázku po službách, které by si respondenti přáli využívat:

Kolik SSL v současnosti využívají	O kolik SSL by měli zájem							
	žádnou	jednu	dvě	tři	čtyři	pět	šest	celkem
žádnou	5	6	9	9	3	1		33
jednu	1		2	3	1	1	1	9
dvě		2		2	1	1		6
tři	1	1						2
čtyři								
pět								
šest								
celkem	7	9	11	14	5	3	1	50

Tabulka 1: Porovnání počtu v současnosti využívaných sociálních služeb a deklarovaného zájmu o tyto služby ze strany respondentů.

Z Tabulky 1 je patrné, že skutečný zájem o tyto služby výrazně překračuje jejich aktuální využívanost. Z 33 respondentů, kteří v současnosti nevyužívají žádnou službu, by jich 28 v budoucnu alespoň jednu službu rádo využívalo. Nejčastěji by chtěli využívat 2 až 3 služby (celkem 18 respondentů). Pouze 4 respondenti, kteří v současnosti nějakou službu využívají, uvedli, že by chtěli počet využívaných služeb snížit. Naopak 12 respondentů by počet služeb, které nyní využívají, chtělo rozšířit. Nejvíc respondentů (14) by rádo v budoucnu využívalo tři z nabízených služeb, dalších 11 respondentů by rádo využilo dvě SSL.

Podíváme-li se podrobněji, **které SSL respondenti aktuálně využívají** (Graf 2), nejvíce jsou to terénní služby (v 8 případech), a to nejčastěji v rozsahu více než 50 hodin/měsíc (3). Na druhém místě jsou odlehčovací služby, které využívá 6 respondentů, a to nejčastěji v rozmezí 11 až 30 hodin/měsíc (3). Čtyři respondenti zvolili odpověď **jiné**, kam zahrnuli ve třech případech sociálně aktivizační služby a v jednom případě tréninkové pracoviště. Pokaždé se jednalo o klienty Klubíčka Beroun.

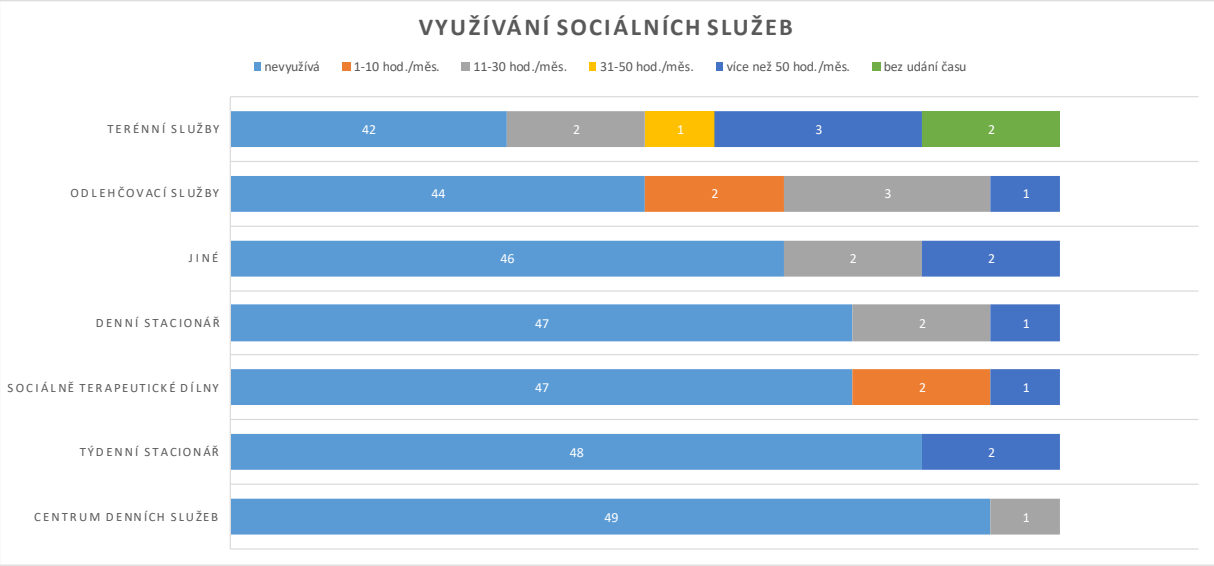

Graf 2: Jaké sociální služby respondenti pro své blízké, o něž pečují, v současnosti využívají a v jakém rozsahu (hodin/měsíčně).

Zajímalo nás, jaké jsou **nejčastější důvody, proč respondenti využívají sociálních služeb** poměrně **málo** (Graf 3). Respondenti měli možnost si vybrat více z navržených možností, případně doplnit nějaké vlastní. Nejvíce, třináct jich uvedlo jako důvod to, že služba či služby, které by rádi využívali, jsou od jejich místa bydliště **příliš vzdálené**. Devět respondentů uvedlo jako důvod **finanční nákladnost** SSL, to znamená, že v jejich rodinném rozpočtu není dostatek prostředků na takový objem služeb, jaký by rádi využívali.

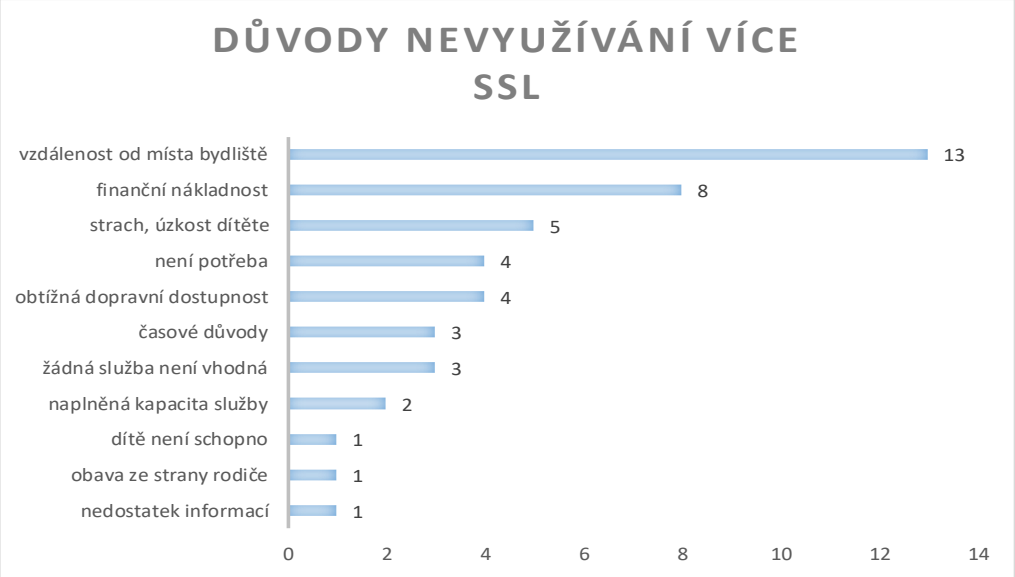

Graf 3: Jaké jsou z pohledu respondentů důvody, kvůli kterým nevyužívají pro své blízké nabídku sociálních služeb více, případně ve větším rozsahu. Každý respondent mohl z nabídky vybrat více než jeden důvod, případně uvést vlastní.

Třetím nejčastějším důvodem byly **odmítavé reakce dítěte**, mezi nimiž respondenti uváděli strach či úzkost. Ty zmínilo celkem 6 respondentů. Pět respondentů uvedlo, že v jejich případě není žádná SSL potřeba. Jsou to ti, kteří v předchozích otázkách dali najevo, že žádné SSL nevyužívají a ani využívat nechtějí.

Obtížná dopravní dostupnost je problémem pro čtyři respondenty, kteří by ze svého místa bydliště rádi některou z nabízených SSL využívali, ale brání jim v tom například nedostatek vhodných spojů, obtížné cestování veřejnou dopravou apod. Stejný počet respondentů uvedl jako důvod **časovou vytíženost**, což znamená, že stávající časový rozvrh rodiny (zaměstnání, školní docházka, dojíždění atd.) neumožňuje zapojit do péče SSL nebo jejich větší podíl. A do třetice, rovněž čtyři respondenti uvedli, že pro jejich dítě není, vzhledem k jeho specifickým potřebám, **žádná z nabízených služeb vhodná**.

Méně zastoupené, pokaždé v jednom či dvou případech, byly takové důvody, jako **naplněná kapacita služby**, **rodinné důvody**, **obava rodiče** ze svěření dítěte do péče třetí osoby, nebo **nedostatek informací** o možnostech SSL).

Jak jsme již uvedli v úvodu kapitoly, i respondenti, kteří aktuálně žádnou sociální službu nevyužívají, by do budoucna tuto situaci změnili (viz Graf 4a). **Největší zájem** by respondenti měli o službu **denního**

stacionáře. Dvě třetiny z nich (33) by tuto službu rády začaly využívat, přičemž nejčastěji (v 9 případech) už od roku 2019, to znamená prakticky ihned, další 3 respondenti od roku 2020, pět od roku 2021, šest od 2022, jeden od 2023 a 7 ještě později. Tento časově odstupňovaný zájem o SSL odráží nejčastěji to, jak dětem postupně končí školní docházka a před rodiči vyvstává problém, čím dětem vyplní volný čas. Z těchto zjištění lze odvodit, jak by bylo vhodné plánovat kapacitu daných sociálních služeb tak, aby odpovídala narůstající poptávce.

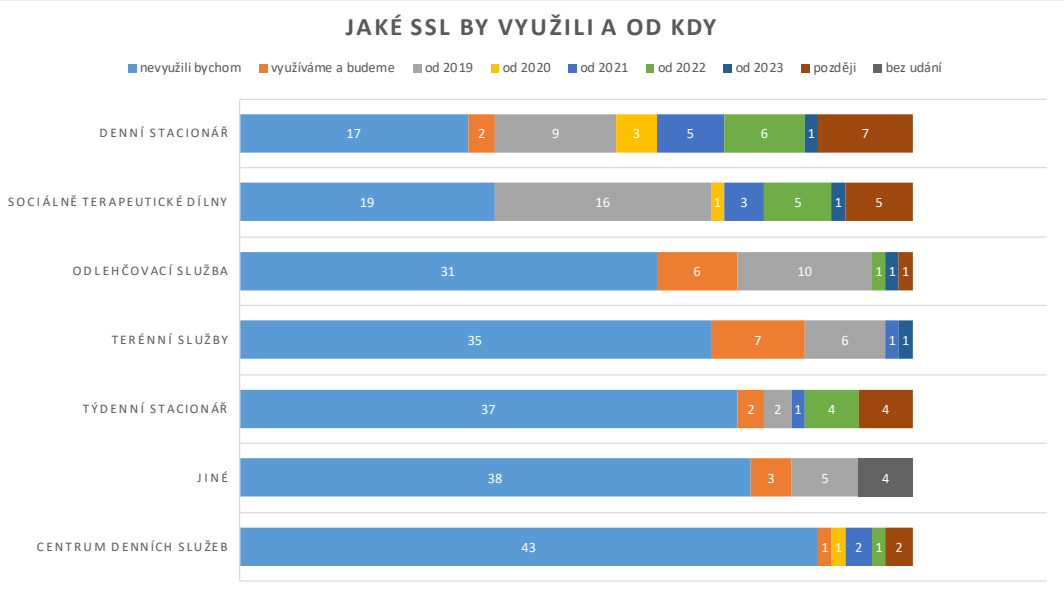

Graf 4a: Pokud by respondenti měli možnost začít využívat různé typy sociálních služeb, měli by o to zájem? Pokud by se jednalo o nějakou službu, kterou v současnosti nevyužívají, od kdy by měli zájem ji začít využívat? Každý respondent mohl zvolit libovolný počet uvedených sociálních služeb, případně doplnit další.

Velmi podobný zájem projevili respondenti rovněž o **sociálně terapeutické dílny** (31, tj. 62 %). S tím rozdílem, že počet těch, kteří by uvítali možnost začít tuto službu využívat již v letošním roce, je ještě větší (16, tj. téměř třetina respondentů). Třetí nejžádanější službou je **odlehčovací služba**, kterou by uvítalo 19 respondentů (tj. 38 %), za níž následují **terénní služby** (15; 30 %). V obou dvou případech by většina respondentů měla zájem tyto služby začít využívat v roce 2019 nebo 2020.

Zajímavý je rovněž pohled na to, v jakém rozsahu by respondenti služby rádi, pokud by měli takovou možnost, využívali. U čtyř z nabízených služeb, denního stacionáře, sociálně terapeutických dílen, týdenního stacionáře a centra denních služeb, to znamená u těch služeb, které nabízejí aktivní pobyt pro zdravotně postižené v průběhu dne či týdne, uvedli respondenti nejčastěji takový časový údaj, který spadá do nejvyšší kategorie, to znamená více než 50 hodin měsíčně.

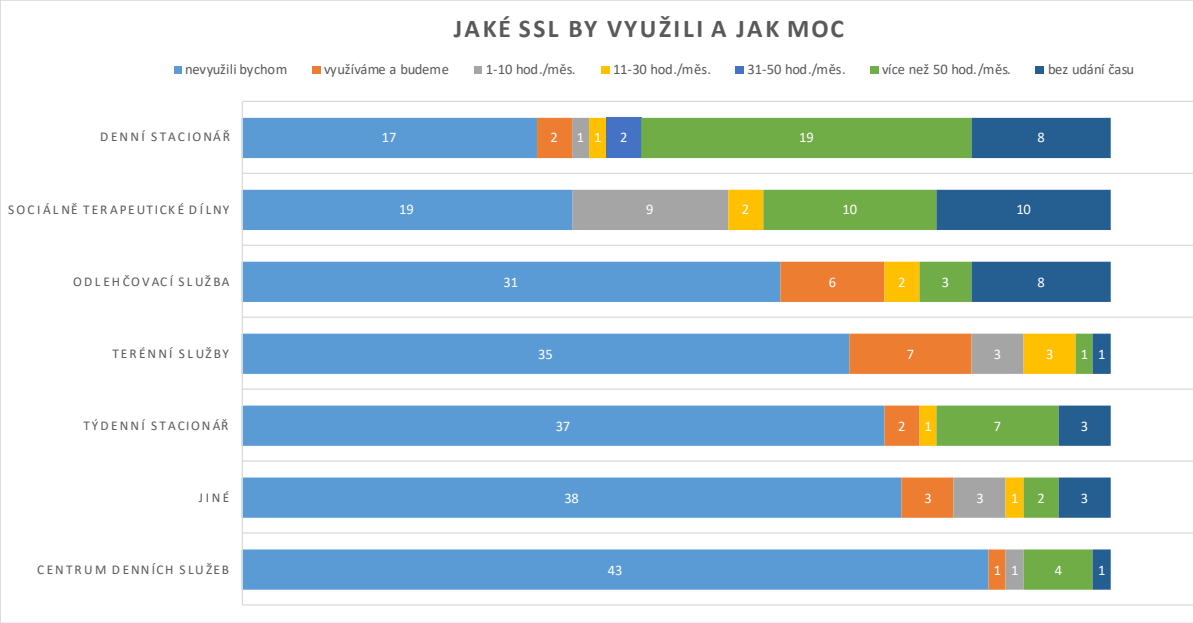

Graf 4b: Pokud by respondenti měli možnost začít využívat různé typy sociálních služeb, měli by o to zájem? Pokud by se jednalo o nějakou službu, kterou v současnosti nevyužívají, v jakém rozsahu (hodin/měsíc) by měli zájem ji začít využívat? Každý respondent mohl zvolit libovolný počet uvedených sociálních služeb, případně doplnit další.

Celá řada z nich však uvedla výrazně vyšší hodnoty v řádu stovek hodin měsíčně, což v praxi znamená přání využívat tyto služby každý pracovní den v obvyklé pracovní době, nebo dokonce nepřetržitě sedm dní v týdnu. Z tohoto zjištění lze usuzovat, že tito respondenti mají zájem předat podstatnou část své každodenní péče nyní nebo v blízké budoucnosti do rukou pracovníků sociálních služeb.

4.2 Zájem o volnočasové aktivity

Další otázky směřovaly na oblast volnočasových aktivit, zajímalo nás, které volnočasové aktivity podle výpovědí pečujících jejich děti využívají a co jim případně brání v tom využívat takových aktivit více.

Nejdůležitějším zjištěním je to, že nadpoloviční většina (27, tj. 54 % vzorku) dětí a dospělých se ZP z našeho souboru se v současné době **neúčastní žádné volnočasové aktivity**. V případě dětí, které navštěvují školu, bylo někdy jako důvod uváděno to, že jim volnočasové aktivity nabízí právě škola.

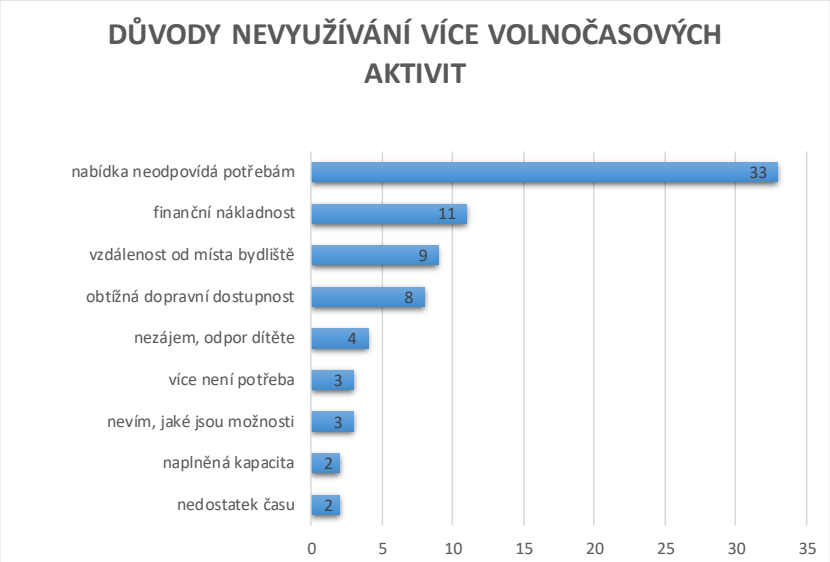

Graf 5: Jaké jsou z pohledu respondentů důvody, kvůli kterým nevyužívají pro své blízké, o něž pečují, více volnočasových aktivit. Každý respondent mohl z nabídky vybrat libovolný počet důvodů, případně doplnit nějaký vlastní.

Hlavním důvodem, proč rodiny pečující o dítě či dospělého se ZP nevyužívají více volnočasové aktivity, je podle jejich odpovědí **nevhodná nabídka aktivit**, tj. taková, která neodpovídá potřebám jejich dítěte. Tuto odpověď zvolilo celkem 33 respondentů z celkových 46, kteří na tuto otázku odpovídali, tj. 72 % těch. Volbu odpovědi doprovázelo vysvětlení, proč kroužky nejsou pro dítě vhodné – dítě potřebuje individuální přístup, menší kolektiv, péči asistenta, v případě pohybových kroužků aktivitu méně zaměřenou na výkon.

Dalšími důvody, které rodinám brání využívat volnočasové aktivity, jsou podobně jako v případě využití sociálních služeb **finanční nákladnost, vzdálenost od místa bydliště a obtížná dopravní dostupnost.**

4.3 Využívání volnočasových aktivit

Respondenti dále odpovídali na otevřenou otázku, o jaký typ volnočasových aktivit by měli pro své dítě (i dospělé) zájem. Odpovědi byly velmi rozmanité, s ohledem na typ postižení dítěte či dospělého a s ohledem na jeho aktuální stav.

Z celkového počtu 50 respondentů odpovědělo kladně na tuto otázku, tj. že by stáli o nějaký typ volnočasové aktivity, 39. Zbývajících 11 respondentů nepovažuje tuto otázku pro sebe za relevantní, obvykle v případech, kdy jsou volnočasové aktivity zajištěny jejich dítěti/klientovi v rámci některé sociální služby, nebo tehdy, když jejich dítě z nějakého důvodu žádnou volnočasovou aktivitu nevyžaduje nebo se jí nemůže účastnit.

Největší zájem mají rodiče/pečující o **sportovní či pohybové aktivity**, ty uvedlo ve svých odpovědích celkem 72 % (28). Sportovní aktivity by měly dítě rozvíjet všestranně, nemělo by se jednat o výkonově zaměřený kroužek. Část rodičů upřesnila své představy, za vhodné pohybové činnosti pro své děti považují jógu, plavaní či tanec.

Další část rodičů projevila zájem o **výtvarné aktivity (38 %, 15)** a/nebo **keramický kroužek (38 %, 15)**. Mezi dalšími navrhovanými aktivitami se opakovaně objevovaly hudební kroužek (také zaměřený na všeobecný rozvoj, muzikoterapie), práce na počítači nebo rukodělné práce, včetně vaření. Zbývající aktivity se objevovaly spíše jednotlivě – fotografování, dramatický kroužek, čtení, práce se zvířaty, logohrátky, fyzioterapie v domácím prostředí, příměstské tábory nebo společné návštěvy kina a divadla.

V některých případech respondenti/pečující doplňovali volbu volnočasových aktivit o informaci, že je nezbytné jakékoliv činnosti přizpůsobit možnostem a zájmu jejich dětí. Konkrétně uváděli nutnost menších skupin, individuálního přístupu, asistence dalších lidí, větší unavitelnost dětí nebo jejich zdravotní specifika.

4.4 Chybějící odborníci v místě bydliště

Následující graf ukazuje, kteří odborníci, zejména specializovaní lékaři a další terapeuti pečujícím rodinám v území chybí.[4] Jedná se především o stomatology, jejichž služby postrádá 49 % respondentů, kteří ve svých odpovědích uvedli, že jim některý z odborníků v blízkosti jejich bydliště chybí. Tito respondenti dojíždějí za stomatologem nebo za konkrétními zákroky nejčastěji do Prahy.

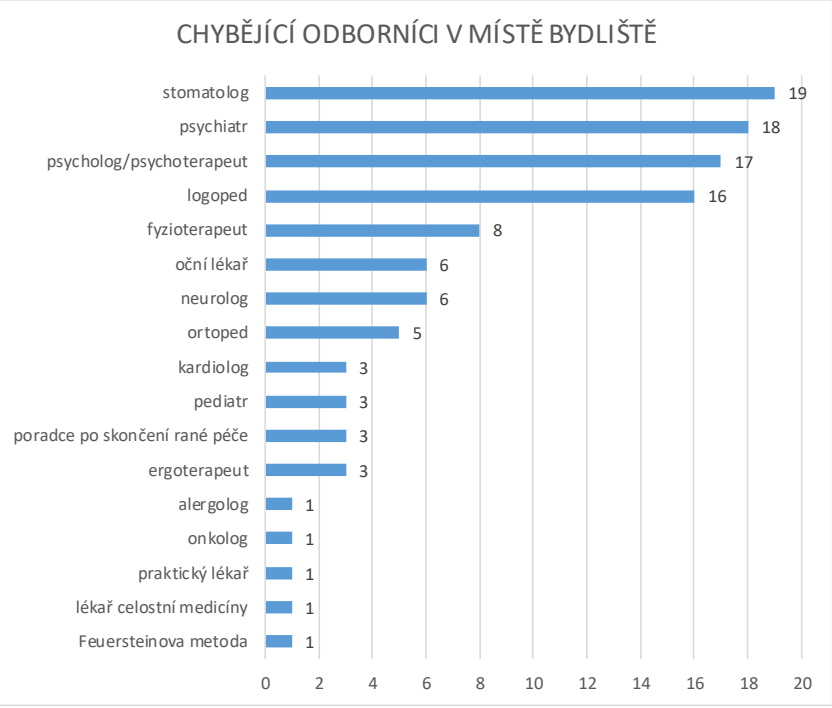

Graf 6: Kteří odborníci pro osoby s postižením podle zkušenosti respondentů nejvíce chybí v místě jejich bydliště. Každý respondent mohl uvést libovolný výčet specializací (lékařů, terapeutů), které by uvítali blíže jejich bydlišti.

[4] Tato otázka byla jedna z těch, které se v rozhovoru objevily na základě podnětů ze skupinových setkání a rozhovorů. V nich rodiče (výhradně matky) upozorňovaly na to, že jedním z faktorů, který významně ovlivňuje jejich život, je právě malá nebo nulová dostupnost specializovaných lékařů pro jejich děti. Týká se to jednak absolutní ne/dostupnosti některých odborníků nebo tito odborníci ve zkoumaných územích jsou, ale nejsou schopni ošetřit dítě/dospělého člověka se zdravotním postižením.

Další službou, která respondentům v území chybí nebo je pro rodiny těžko dostupná, je ordinace psychiatra (46 %). Podobně respondenti postrádají psychologické/psychoterapeutické služby (44 %). Zejména v případě školních dětí by respondenti uvítali snazší dostupnost logopedů (41 %). Za všemi těmito službami rodiče nebo jiní pečující dojíždějí, nebo je nevyužívají v takové míře, jakou by dítě či dospělý potřebovali. Respondentům dále chybí fyzioterapeutické služby (21 %), oční lékař či neurolog (15 %) nebo ortoped (13 %).

4.5 Další chybějící služby

V závěru rozhovoru jsme se respondentů ptali, jaké další služby jim v okolí místa, kde žijí, při péči chybí.[5] Část respondentů ve svých odpovědích znovu opakovala některá témata z předchozích odpovědí, zejména připomínali nedostatek dostupných služeb a volnočasových aktivit. 7 respondentů uvedlo chybějící chráněná místa či chráněné dílny, 5 respondentů považuje za důležité, a zároveň nedostupné, hlídání či osobní asistenci (po dobu 24 hodin, 7 dní v týdnu). Několik respondentů zmínilo chybějící dostupné odlehčovací služby pro případ, že pečující onemocní a je hospitalizován. Někteří respondenti připomínali, aby odlehčovací služby byly finančně dostupné pro kohokoliv, tj. i pro rodiny, kde je pouze jeden pečující (obvykle matka samoživitelka).

V několika případech se objevilo téma podpory pečujících rodin (psychoterapie, pobyty pro rodiny, svépomocné skupiny, přístup k informacím). Zejména téma snadno dostupných informací se pro respondenty ukazuje jako klíčové, výstižně to ve své odpovědi shrnuje jeden z rodičů:

> *INFORMACE, INFORMACE, INFORMACE. Chybí pracovník, kontaktní osoba, na kterou se mohu obrátit, která mi poskytne informace, na co mám nárok, kde najdu odborníky, kteří mi pomůžou, jak s dítětem pracovat, jakou podporu můžu dostat. V současné době informace získávám ze skupin na sociálních sítích, kde mohou být informace zkreslené a vycházet ze subjektivních názorů rodičů. Přesto skupiny využívám, protože je to pro mě aktuálně jediný zdroj informací a kontaktů na odborníky.*

Téma nedostatečné informovanosti pečujících se v rozhovorech s nimi objevuje opakovaně, jak v individuálních rozhovorech, tak při skupinových setkáních.[6]

Podobně se v odpovědích na otevřené otázky projevila potřeba větší podpory pečujících rodin, ať už ve formě společných pobytů pro rodiny s dětmi, svépomocné skupiny nebo nabídky psychoterapeutické pomoci pro celou pečující rodinu.

[5] Vzhledem k tomu, že tato otázka byla jednou z posledních, na které respondenti odpovídali, zdaleka ne všichni využili možnosti ještě něco dodat. Z celkového počtu respondentů 36 doplnilo své předchozí odpovědi a 14 zvolilo možnost neodpovědět.

[6] Při skupinových setkáních se téma nedostatečné informovanosti (o průběhu onemocnění, možnostech vhodné léčby, o právních nárocích pečujícího, o nárocích na sociální dávky a jiné formy podpory ze strany státu či obce atd.) opakovaně ukazovalo jako významné. Pečující se shodovali v tom, že nemají na koho se obrátit, že s výjimkou rané péče chybí systematická podpora rodin v této oblasti. Někteří dodávali, že oni sami informují dětské lékaře o změnách v legislativě apod. Tato zjištění odpovídají závěrům kvalitativního výzkumného šetření, které jsme uskutečnili v rámci projektu Pečovat a žít doma je normální – podpora neformálně pečujících (CpKp 2016-2018).

4.6 Budoucí preferované bydlení

Při pracovních setkáních a focus group rodiče dětí i zástupci poskytovatelů zmiňovali jako jeden z problémů obou území (tj. Hořovicka i Berounska) nedostupné vhodné bydlení pro dospělé lidi se ZP.[7] Kapacity stávajících zařízení jsou naplněné, zároveň rodiče při setkáních mluvili o tom, že by pro své děti dali přednost jinému typu bydlení než ústavnímu.

Jaký druh bydlení ve spojení se sociálními službami by si tedy respondenti pro své blízké se zdravotním postižením představovali, jakmile dosáhnou dospělosti, nebo v situaci, kdy už se oni sami o ně nebudou moci starat v domácím prostředí?

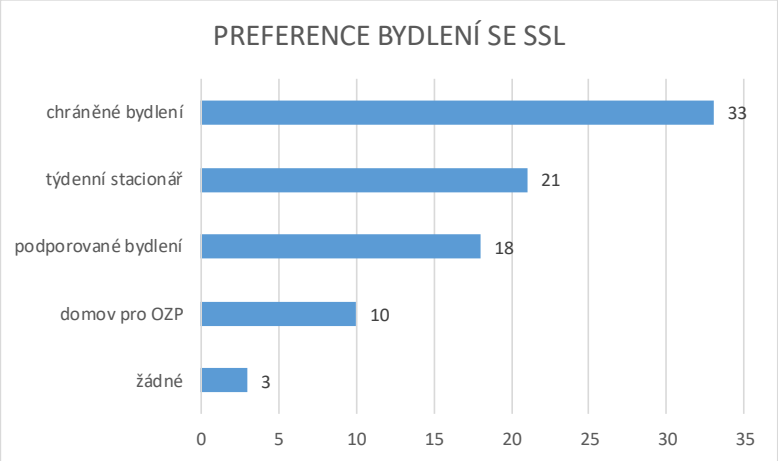

Graf 7: Jaký způsob samostatného bydlení s podporou sociální služby by respondent pro toho, o koho pečuje, vybral, pokud by měl možnost takové volby. Respondenti mohli vybrat buď žádnou, jednu, nebo více z nabízených možností bydlení.

Na tuto otázku odpovědělo 48 respondentů z celkového počtu 50, je tedy zřejmé, že otázkou, kde bude jejich dítě v budoucnu žít a kdo se o něj postará, se zabývají téměř všichni pečující rodiče. Konkrétní formu bydlení volili rodiče podle toho, jak odhadují, že se bude stav jejich dítěte a jeho schopnost se o sebe postarat (nebo naopak potřeba pomoci) vyvíjet. Je však zřejmé, že naprostá většina rodičů dává přednost takovému typu bydlení, kde lze předpokládat individuální přístup a menší počet klientů. Více než 2/3 z těch, kdo odpovídali, tj. 69 % respondentů, by si pro své děti přáli chráněné bydlení, 38 % podporované bydlení (tyto dvě možnosti volili mnozí jako alternativu buď anebo), 44 % by zvolilo týdenní stacionář.

[7] V ORP Hořovice se v tuto chvíli nachází pouze jedno pobytové zařízení pro lidi se ZP, jehož zřizovatelem je Hlavní město Praha, jedná se pro Domov pro OZP v Lochovicích s celkovou kapacitou 56 osob (48 v Domově, 8 v týdenním stacionáři, který je součástí Domova). V ORP Beroun funguje Domov pro OZP Koniklec Suchomasty s kapacitou 50 osob plus 10 v chráněném bydlení. Kapacita obou zařízení je dlouhodobě naplněna, v zařízení Koniklec Suchomasty se věkový průměr klientů (převážně mužů) blíží věku 50 let. V ORP Beroun nabízí své služby také nezisková organizace Klubíčko v rámci týdenního stacionáře (kapacita 6 osob).

4.7 Svépomocné skupiny

Poslední graf ukazuje, jaký zájem mají pečující rodiny o případné aktivity svépomocné skupiny. Ptali jsme se jednak na to, zda by respondenti stáli o informace o aktivitách svépomocné skupiny. Na tuto otázku odpovědělo kladně celých 88 % z celkového počtu respondentů, zbylých 12 % buď na otázku neodpovědělo, nebo o takové informace nemají zájem.

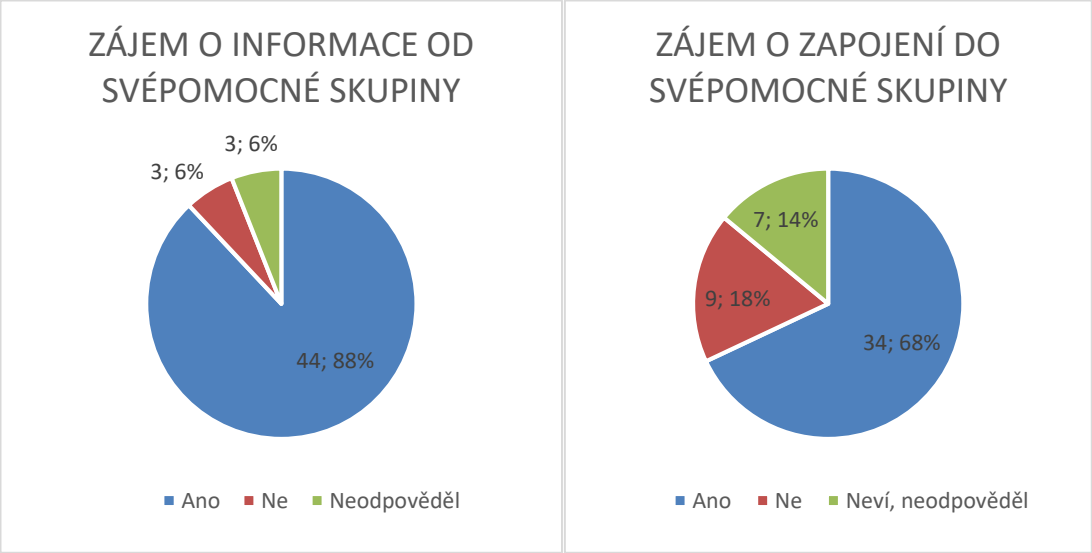

Graf 8: Podíly respondentů, kteří by měli zájem o informace a zapojení do činnosti svépomocné skupiny pečujících.

V druhé otázce jsme zjišťovali, zda by respondenti měli zájem se na aktivitách svépomocné skupiny aktivně podílet, bez toho, aniž bychom upřesňovali, jak konkrétně. I zde se projevil velký zájem respondentů, 68 % z celkového počtu odpovědělo, že by se rádi na aktivitách svépomocné skupiny podíleli. 18 % respondentů by se takových aktivit neúčastnilo, někteří jako důvod uvedli nedostatek času nebo skutečnost, že mají vlastní zaměstnání. 14 % respondentů buď na otázku neodpovědělo, nebo napsali, že zatím neví.

Tato zjištění odpovídají našim praktickým zkušenostem i závěrům z výzkumu v rámci dřívějšího projektu „Pečovat a žít doma je normální – podpora neformálních pečujících“.[8] Pečující, s nimiž jsme se v rámci různých aktivit během dvou let potkávali, opakovaně uváděli, že se jim nedostává odborných informací, které by jim usnadnily jejich pečovatelskou roli a podpořily je v ní. Zároveň dodávali, že nejvýznamnějším zdrojem, odkud takové informace čerpají, jsou právě sociální sítě rodičů s dětmi se zdravotním postižením včetně svépomocných skupin.

[8] Projekt „Pečovat a žít doma je normální – podpora neformálních pečovatelů“ č. CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_023/0001507 se uskutečnil díky finanční podpoře Evropského sociálního fondu získané z Operačního programu Zaměstnanost.

5 Závěry

- Pečující rodiny na Berounsku a Hořovicku jen minimálně využívají sociální služby, které by jim mohly usnadnit každodenní péči. Jako hlavní důvody uvádějí vzdálenost služeb od místa jejich bydliště, obtížnou dopravní dostupnost a finanční nákladnost těchto služeb. Vzhledem k tomu, že v současné době jsou sociální služby jako denní stacionář, odlehčovací služby, osobní asistence apod. koncentrovány v Berouně a blízkém okolí (Dobromysl, Klubíčko Vráž), je pro mnohé rodiny ze vzdálenějších míst náročné až nemožné děti či dospělé se ZP do těchto služeb dovážet. [9]
- V ORP Hořovice chybí jakákoliv terénní sociální služba pro děti a dospělé s ZP. Pobytové zařízení je v území jedno, Domov pro OZP Lochovice, jeho zřizovatelem je však Hlavní město Praha. Kapacita Domova je zároveň dlouhodobě naplněna.
- Na území ORP Beroun působí dva poskytovatelé sociálních služeb pro lidi se ZP (Dobromysl a Klubíčko), jejich služby jsou však také naplněné, nebo neodpovídají aktuální situaci nebo zájmu pečujících rodin. Konkrétně, rodiny by rády více využívaly pobytovou odlehčovací službu, nemají takový zájem o ambulantní odlehčovací službu.[10]
- Dalšími důvody, proč rodiny nevyužívají sociální služby, je právě naplněná kapacita konkrétní sociální služby nebo neodpovídající vhodná služba pro konkrétní dítě/dospělého a jeho zdravotní/psychické/sociální potřeby. S tím souvisí i úzkost či psychické obtíže některých lidí se ZP, které brání jejich blízkým sdílet každodenní péči s některou ze sociálních služeb.
- Finanční nákladnost služeb se netýká jen matek samoživitelek, které se starají o dítě samy, ale všech rodin, které by potřebovaly využívat služby pravidelně, ve větším rozsahu.
- Naprostá většina rodin (33 z těch, které zatím žádnou SSL nevyužívají) stojí o to využívat vhodné sociální služby, největší zájem mají o denní stacionář, sociálně terapeutické dílny a odlehčovací služby.
- 9 rodin by využilo služby denního stacionáře okamžitě, tj. od roku 2019. Dalších 14 rodin by chtělo začít čerpat tyto služby v horizontu následujících tří let (2020-2022). 16 rodin by uvítalo možnost využívat okamžitě sociálně terapeutické dílny, 15 rodin by od roku 2019 využilo odlehčovací služby.
- Pokud jde o volnočasové aktivity, nadpoloviční většina dětí či dospělých se ZP se v současné době neúčastní žádné volnočasové aktivity. Hlavní důvody jsou následující: nabídka aktivit neodpovídá potřebám dítěte/dospělého (33 respondentů), finanční nákladnost (11), vzdálenost od místa bydliště (9), obtížná dopravní dostupnost (8).
- Největší zájem projevili rodiče dětí se ZP o sportovní či pohybové aktivity (72 %), ty by měly dítě rozvíjet všestranně, neměly by být zaměřené na výkon. Další část rodičů měla zájem o výtvarné nebo hudební aktivity. Jakékoliv aktivity by měly být přizpůsobeny možnostem dětí.
- V území chybí pečujícím rodinám někteří odborníci, především stomatologové (49 % z těch, kdo odpověděli), psychiatři (46 %) a psychologové (44 %). Rodiny dále pociťují nedostatek logopedů (41 %), fyzioterapeutů (21 %) nebo neurologů (15 %).
- Všichni rodiče, s nimiž jsme vedli individuální nebo skupinové rozhovory, vnímají jako naléhavou perspektivu pro své děti do budoucna. Potřebují mít jistotu, že o jejich děti bude dobře a kvalifikovaně postaráno, až oni sami zestárnou.

[9] Pro rodiny, které žijí v okrajových částech obou regionů, to může znamenat až 100 najetých kilometrů denně.
[10] V ORP Beroun působí také Domov pro OZP Koniklec Suchomasty, nabídka služeb tohoto zařízení však neodpovídá současným potřebám cílové skupiny, kterou tvořili rodiče převážně školních dětí.

- Naprostá většina rodin by si pro své děti/dospělé se ZP přála možnost bydlet v chráněném bydlení (více než 2/3), týdenní stacionáři (44 %) nebo podporovaném bydlení (38 %) – v závislosti na charakteru postižení.
- Pokud by v území vznikla svépomocná skupina pečujících rodin, 88 % pečujících by stálo o to dostávat pravidelně informace o jejích aktivitách, 68 % z těch, kdo odpověděli, by se rádi na aktivitách svépomocné skupiny podílelo.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Lidé ohrožení sociálním vyloučením v ORP Hořovice: Analýza potřeb z pohledu sociálních pracovníků a poskytovatelů sociálních služeb

Mgr. Petra Klvačová Ph.D.

Tato analýza vznikla v rámci projektu Aktualizace komunitního plánu sociálních služeb města Hořovice a spádových obcí na období 2020-2024, který je financován z ESF prostřednictvím Operačního programu Zaměstnanost.

říjen 2019
zpracovalo: CPKP střední Čechy

Obsah

1	Úvod	3
2	Metodologie	3
3	Vymezení cílové populace	4
4	Analytická část	5
4.1	Problémy bydlení	5
4.2	„Sociální nezkušenost“	7
4.3	Majetkové problémy a zadluženost	7
4.4	Nízkopříjmoví senioři	8
4.5	Lidé bez domova	9
4.6	Cizinci	10
4.7	Lidé se zdravotním postižením či chronickým onemocněním	11
4.8	Lidé se závislostí na návykových látkách	12
4.9	Spolupráce mezi poskytovateli SSL	13
4.10	Podpora ze strany obcí	13
5	Shrnutí hlavních zjištění	14
6	Použitá literatura a odkazy	16

1 Úvod

Kdo jsou lidé, kteří jsou nejen z pohledu sociálních služeb ohroženi sociálním vyloučením? Mění se v posledních několika letech problémy, s nimiž se jednotlivci i celé rodiny na sociální pracovníky obracejí? Mění se skladba klientů, jejich charakteristiky?

Jaké jsou hlavní problémy lidí, kteří se z nejrůznějších důvodů ocitli v nepříznivé životní situaci a dlouhodobě v ní setrvávají? Které z těchto problémů se daří řešit v rámci odbornosti a kompetence sociálních pracovníků a které problémy přesahují možnosti jejich působení a rozhodování?

Jak sociální pracovníci vnímají vzájemnou spolupráci různých odborníků a institucí v oblasti podpory lidí ohrožených sociálním vyloučením v ORP Hořovice? Jak podle nich funguje spolupráce s odborníky a institucemi mimo oblast sociálních služeb, například se zástupci obcí? Jak prakticky probíhá spolupráce odboru sociálních věcí, zdravotnictví a školství a jednotlivých neziskových organizací při řešení konkrétních situací? Cílem následujícího textu je odpovědět na uvedené otázky a současně navrhnout některá dílčí doporučení.

2 Metodologie

V textu vycházíme zejména z individuálních a skupinových rozhovorů se zástupci poskytovatelů sociálních a návazných služeb a z rozhovorů s pracovníky Odboru sociálních věcí, zdravotnictví a školství MěÚ Hořovice (OSVZaŠ, v textu používáme kratší označení „sociální odbor“). Rozhovory jsme vedli celkem s 20 respondenty, kteří působí v ORP Hořovice nebo v sousedním ORP Beroun. Odpovědi respondentů byly zaznamenány přímo v průběhu rozhovorů do notebooku a následně po jejich skončení doplněny a jazykově a stylisticky upraveny tak, aby měly podobu tzv. terénních poznámek. Skupinové rozhovory (focus groups) byly nahrávány na diktafon a z nahrávky byl pořízen detailní přepis. Rozsah zaznamenaných rozhovorů představuje 20 hodin. Rozhovory byly vedeny s oporou v kvalitativní výzkumné metodologii, jednalo se o polostrukturované rozhovory. To znamená, že rozhovory byly vedeny podle předem připraveného scénáře, který obsahoval jak otázky společné pro všechny respondenty, tak otázky zohledňující konkrétní kompetence a každodenní praxi jednotlivých organizací a respondentů. Formát rozhovoru současně umožňoval přizpůsobit jeho vedení situaci konkrétního rozhovoru, tj. nechávali jsme respondentům prostor pro to, aby sami určili, které téma je z jejich pohledu významné a chtějí mu věnovat větší pozornost. Současně jsme dbali na to, aby jednotlivá připravená témata byla vždy během rozhovorů probrána.

Kromě rozhovorů s poskytovateli a pracovníky OSVZaŠ čerpáme také ze záznamu setkání pracovní skupiny věnované tématu Lidé ohrožení sociálním vyloučením (19. 11. 2018) a z individuálních rozhovorů se starosty obcí na Hořovicku.[1] Zmíněné tematicky zaměřené pracovní skupiny se účastnili jednak zástupci hořovického sociálního odboru a jednak zástupci poskytovatelů sociálních služeb v území ORP Hořovice.

[1] Rozhovory se starosty probíhaly ve 12 obcích ORP Hořovice, mluvili jsme tedy téměř s třetinou starostů v území. Vzorek starostů byl pestrý v tom smyslu, že se jednalo o starosty menších i větších obcí ležících v různé vzdálenosti od centra, tj. Hořovic. Ve vzorku byli zastoupeni starostové (muži) i starostky (ženy). Starostové oslovených obcí hospodaří s různě velkými rozpočty, ve vztahu k sociální oblasti řeší často velmi odlišné problémy.

3 Vymezení cílové populace

Definovat cílovou skupinu lidí, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením, není úplně snadné.[2] Sociální vyloučení chápou sociální vědy jako vyčleňování lidí či skupin ze života společnosti, které se projevuje v různých oblastech – ekonomické, sociální, kulturní, politické či prostorové. Sociální vyloučení se může projevovat také v symbolické rovině. Jednotlivci či sociální skupiny se nemohou podílet na různých aktivitách společnosti a ocitají se na okraji společnosti (marginalizace) nebo jsou ze společnosti nějakým způsobem vyloučeni (sociální exkluze). Velmi podobně (a stručně) vymezuje sociální vyloučení Zákon o sociálních službách jako „vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace“.[3] Sociální marginalizace či vyloučení se mohou projevovat jen v některých výše uvedených sférách nebo ve více z nich.

Sociální vyloučení často úzce souvisí s chudobou, nemusí tomu ale být vždy tak. Sociální vyloučení se může dotýkat i lidí, kteří mají dostatek finančních prostředků, přesto jsou nějakým způsobem vyloučeni z běžného života. Příkladem mohou být lidé se zdravotním postižením nebo duševním onemocněním, rodiny pečující dlouhodobě o své blízké, senioři nebo cizinci.

V posledních letech bývá někdy sociální vyloučení spojováno/ztotožňováno s tzv. vyloučenými lokalitami, v nichž žijí lidé, kteří nejsou „vyloučeni“ jen prostorově, ale také z účasti na ekonomických, kulturních, vzdělávacích a dalších aktivitách.[4] Takové pojetí sociálního vyloučení je velmi úzké a brání nám všimnout si, že sociální vyloučení se týká mnohem většího počtu lidí a šířeji definované skupiny.

Jak rozšířené může být riziko sociálního vyloučení, naznačuje rozsáhlý kvantitativní výzkum „Česká společnost po třiceti letech“, který pro Český rozhlas připravil tým sociologů.[5] Autoři výzkumu rozdělili obyvatele České republiky do šesti sociálních skupin a jednu z těchto skupin pojmenovali jako tzv. „strádající třídu“. Příslušníky této „strádající třídy“ je 18 % populace české společnosti. V této skupině tvoří větší podíl ženy (60 %), generačně jde napříč všemi generacemi, o něco častěji sem ale patří lidé v důchodu. Je to jediná třída, která nedisponuje žádným socioekonomickým kapitálem. Lidé, které bychom mohli do této třídy zařadit, disponují jen nízkými majetky, často jsou zadluženi. Pracují zpravidla v manuálních profesích, ve stavebnictví apod. Chybí jim podpora rodinných a přátelských sociálních sítí. Postrádají ekonomické a další zdroje, které by jim pomohly jejich situaci zlepšit.

Velká část cílových skupin, jimž jsme se věnovali v rámci výzkumných rozhovorů i celého komunitního plánování (pracovní skupiny apod.), jsou lidé, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením nebo jsou již reálně v některých ohledech sociálně vyloučeni. V prvním případě se jedná o již zmiňované seniory, lidi se zdravotním postižením nebo duševním onemocněním, pečující rodiny, matky samoživitelky nebo cizí státní příslušníky bez znalosti českého jazyka. V druhém případě může jít o dlouhodobé klienty

[2] V textu používáme termín „lidé ohrožení sociálním vyloučením“ místo označení „osoby ohrožené sociálním vyloučením“. Označení „osoby se zdravotním postižením“ (OOSV) považujeme za odtažité a odcizující.
[3] Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.
[4] To se projevilo i v našem výzkumu při rozhovorech s některými starosty, kteří uváděli, že v jejich obci žádní lidé ohrožení sociálním vyloučením nežijí. Téměř vždy pak v průběhu rozhovoru vyplynulo, že v obci žijí například rodiny cizích státních příslušníků bez znalosti českého jazyka, senior upoutaný na vozík nebo matka samoživitelka bez podpory širší rodiny.
[5] Česká společnost po třiceti letech, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ceska-spolecnost-vyzkum-tridy-kalkulacka_1909171000_zlo

sociálního odboru, lidi závislé na návykových látkách nebo lidi bez domova. Ani takové rozlišení však není dostačující, mnohdy nemusí být riziko sociálního vyloučení na první pohled viditelné (například matka samoživitelka s dítětem se zdravotním postižením, která má zaměstnání) a konkrétní situace jednotlivců i rodiny jsou vždy složitější.

Pro účely následující analýzy i celého komunitního plánování je však důležité přemýšlet v široce definovaných kategoriích sociálního vyloučení, tj. tak, abychom riziko sociálního vyloučení nepřipisovali jen lidem bez domova nebo lidem závislým na návykových látkách.

4 Analytická část

4.1 Problémy bydlení

Klíčovým problémem, který se týká jednotlivců i rodin s dětmi v nepříznivé životní situaci, je podle sociálních pracovníků sociálního odboru i neziskových organizací nedostatek dostupných bytů v samotných Hořovicích i celém území. Dotýká se všech cílových skupin, tj. úplných i neúplných rodin s nezletilými dětmi, osamělých seniorů, seniorů s nízkými příjmy, lidí se zdravotním postižením, lidí s chronickým duševním onemocněním, mladých lidí, kteří odcházejí z dětského domova nebo lidí po návratu z výkonu tresu.

V Hořovicích i okolí chybí bydlení pro jednotlivce i rodiny s nízkými příjmy, přímo v Hořovicích se sice staví bytové domy, jedná se však o aktivity soukromého investora. Menší obce zpravidla obecní (či sociální byty) nemají, pokud ano, jejich kapacita je naplněna. Město Hořovice ani okolní obce nemají zpracované analýzy či strategické záměry v oblasti bydlení, z rozhovorů s některými starosty však vyplývá, že jsou si vědomi nedostatku dostupného bydlení zejména pro lidi v seniorském věku nebo pro lidi se zdravotním postižením.

Město Hořovice v současné době disponuje relativně malým počtem obecních bytů, které jsou určeny pro konkrétní cílové skupiny (senioři, lidé se ZP, nízkopříjmové rodiny), zájem o ně však převyšuje reálné možnosti města. Konkrétně se jedná o byty v DPS (35 bytů), městské byty (6 bytů), tzv. sociální byty (15 bytů)[6] a tzv. holobyty (10 bytů). Kromě těchto bytů využívají lidé s nižšími příjmy malometrážní byty (40 bytů), které jsou ve vlastnictví městské akciové společnosti. Město do této společnosti vložilo své pozemky a soukromý investor zrekonstruoval bytové jednotky, které v roce 2022 přejdou do jeho vlastnictví. Do té doby je v bytech garantováno nízké nájemné, byty mají tedy také charakter městských (obecních) bytů.

Žádosti o některý z uvedených typů bytů shromažďuje a eviduje Odbor sociálních věcí, zdravotnictví a školství MěÚ Hořovice. Současně provádí sociální šetření a podává návrhy Radě města na schválení žádostí, prodloužení nájemní smlouvy nebo naopak v případě neplnění povinností smlouvy (neplacení nájemného apod.) návrh na neprodloužení smlouvy. Město Hořovice má vypracované Zásady přidělování sociálních bytů, které stanovují podmínky podání žádosti, její posuzování a podmínky

[6] Česká republika nemá zákon o sociálním bydlení, takže výklad termínu „sociální byt“ může být poměrně široký. Zpravidla však bývá sociální bydlení spojeno s možností (či podmínkou) využívat podpory sociální práce. V Hořovicích nemají v nájemní smlouvě zakotvenu povinnost spolupracovat se sociálním pracovníkem, reálně však tzv. sociální byty obývají až na jednu výjimku lidé, kteří jsou klienty sociálního odboru.

užívání sociálních bytů. Byty jsou určeny rodinám s nezaopatřenými dětmi, v odůvodněných případech lidem se zdravotním postižením, kteří nesplňují podmínky pro přidělení bytu v domě s pečovatelskou službou.

Nájemní smlouvy pro sociální byty jsou uzavírány na dobu určitou, nejdéle však na 7 let. Během těchto sedmi let se nájemníkům zvyšuje nájemné, smyslem tohoto přístupu je, aby se postupně osamostatnili a připravili na to, že časem budou využívat komerční bydlení s neregulovaným nájmem. V době, kdy byly rozhovory pořizovány, neměly ještě pracovnice sociálního odboru zkušenosti s tím, že někomu „vypršela" sedmiletá lhůta pro užívání sociálního bytu. Zároveň však mají dlouhodobou zkušenost s obyvateli bytů, kteří jsou zároveň jejich klienty, že zpravidla nepracují a považují za povinnost státu se o ně postarat, tj. zajistit jim bydlení a poskytnout jim sociální dávky na zaplacení nájmu. Sociální pracovnice se shodly na tom, že současný systém sociálních dávek nemotivuje lidi k tomu, aby pracovali a měli zodpovědnost postarat se sami o sebe. Jedna z respondentek popsala přístup rodin obývajících hořovické sociální byty v následujícím úryvku:

„Jedna klientka se rozčilovala, že přece nebude platit nájem ze svého. (…) Stát se podle nich musí postarat. Když nemáte na rodinu peníze, budu se snažit nejdřív sehnat peníze, pronájem, najít větší bydlení a teprve pak si rozšířit rodinu. Ale oni si pořídí děti a neřeší, že by si měli hledat něco vlastního."

Lidí, kteří žijí v sociálních bytech, je podle odhadů sociálních pracovnic maximálně 50. Další, kteří neplatili nájem nebo jiným způsobem porušovali nájemní smlouvu (konflikty se sousedy apod.), bydlí v hořovických holobytech.

Problém, který sociální pracovnice v souvislosti s bydlením popisují, je tedy dvojí. Na jedné straně mají stávající klienty/uživatele sociálních bytů, kteří dlouhodobě využívají byty ve vlastnictví města za nižší nájem a neusilují o to, aby si našli vlastní bydlení. Na druhé straně evidují žádosti o městské/malometrážní či sociální byty, které nelze kvůli naplněné kapacitě sociálních bytů a celkovému nedostatku městských bytů uspokojit. Mezi žadateli o městský či sociální byt je velmi pestrá škála jednotlivců i rodin, jsou mezi nimi jak klienti OSVZaŠ, tak ti, kdo na sociální odbor přicházejí poprvé právě kvůli žádosti o byt. Jedná se například o matky samoživitelky s malými dětmi nebo matky, které přicházejí z azylového domu, dále to jsou lidé, kteří přišli o nájemní bydlení nebo lidé se zdravotním či duševním onemocněním, kteří nezvládají samostatný život ve vlastním bytě nebo rodinném domě. Významnou část žadatelů tvoří lidé v seniorském věku, kteří žádají o byt v domově s pečovatelskou službou. Někdy se jedná o rodiny, kde dospělí mají sice stálé zaměstnání, ale v něm tak nízké příjmy nebo jsou zadluženi nebo obojí. V takovém případě je pro ně nereálné získat byt za tržní nájemné.

Po roce 2022 přijde město o možnost přidělovat tzv. malometrážní byty svým občanům, ty budou dále ve vlastnictví soukromého vlastníka, který bude moci rozhodnout o výši nájemného. Sociální pracovnice sociálního odboru i odborníci z řad poskytovatelů sociálních služeb či starostové upozorňují na to, že nejen v samotných Hořovicích, ale v celém ORP Hořovice přibývá lidí, kteří si vlastní bydlení či komerční pronájem nebudou moci dovolit. Shodují se tedy v tom, že by se tím jednotlivé obce měly zabývat a měly by plánovat výstavbu městských či sociálních bytů, včetně bytů v domovech s pečovatelskou službou. Tomu však neodpovídá současná situace v oblasti bytové politiky na lokální úrovni, neboť žádná z oslovených obcí nemá, jak uvádíme výše, zpracovaný plán v oblasti bydlení. Takový plán by měl vycházet ze zmapování potřeb lidí v celém území a ideálně by měl propojovat potřeby všech obcí.

4.2 „Sociální nezkušenost“

Častým problémem, se kterým se poskytovatelé sociálních služeb i pracovníci OSVZaŠ ve své každodenní praxi setkávají, je „sociální nezkušenost“ některých klientů. Označení „sociální nezkušenost“ jsme si vypůjčili z rozhovoru s jednou respondentkou, jedná se tedy o autentické pojmenování problému. Vztahuje se k chybějícím sociálním dovednostem a návykům, jako je zkušenost pravidelného a každodenního zaměstnání, schopnost přečíst a porozumět úředním a právním dokumentům, schopnost plánovat delší budoucnost nebo schopnost promýšlet a posoudit důsledky vlastního jednání.

Podle většiny respondentů by se někteří jednotlivci či rodiny nedostali do vážnějších problémů, kdyby měli ve svém dřívějším životě možnost osvojit si základní sociální kompetence – ať už ve vztahu k zaměstnání, k možným finančním půjčkám nebo k výchově dětí. Dnes mohou těmto jednotlivcům či rodinám alespoň zčásti pomoci doplnit si sociální kompetence některé sociální služby, jako např. sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, sociální rehabilitace, odborné poradenství apod.

4.3 Majetkové problémy a zadluženost

Jedním z důvodů, proč se jednotlivci i rodiny dostávají do péče sociálního odboru nebo sociálních služeb, jsou majetkové problémy a zadluženost. Z dostupných údajů Mapy exekucí vyplývá, že v rozmezí let 2016 a 2017, bylo ve městě Hořovice téměř 10 % obyvatel v exekuci.[7] Toto číslo je srovnatelné s celostátním průměrem (9,7 %), zároveň je vyšší v porovnání s celým územím ORP Hořovice (necelých 7 %). Alarmující je, že největší podíl z lidí v exekuci tvořili ti, kteří měli nikoli jednu, ale 3 až 9 exekucí současně. V Hořovicích i v celém ORP Hořovice se to týkalo v roce 2017 dvou pětin (40 %) lidí v exekuci.

V Hořovicích, resp. v celém ORP Hořovice až dosud nebyla k dispozici samostatná služba dluhového poradenství. Na Městském úřadě Hořovice nabízí 1x 14 dní bezplatné právní poradenství právnička, která také radí lidem v oblasti dluhů, její záběr je ale širší a současně je její kapacita omezená (i časově). Zájemci o dluhové poradenství tak byli často nuceni dojíždět jinam, především do Berouna, kde sídlí několik dluhových poraden. O náročnosti takového dojíždění hovořila v rozhovoru jedna z respondentek, pracovnice sociálně aktivizační služby:

„Co mi chybí na Hořovicku – dluhová poradna. Lidé mají dluhy, je pro mne přítěž vozit rodiny do Berouna. Sami si tam nedojedou, nemají peníze na cestu, špatné spoje, nebo nemají zodpovědný přístup k tomu tam dojet. Objednám je, když u toho jsou, když to hoří, dojedu tam s nimi, když jsou méně chápaví. Jde to ruku v ruce.“ (citace z terénních poznámek z rozhovoru)

Horší dostupnost služby dluhového poradenství se někteří poskytovatelé snaží vyrovnat některými náhradními způsoby. Například sami absolvují kurz dluhové problematiky, aby mohli alespoň

[7] Tato data jsou k dispozici na webu mapaexekuci.cz, který provozuje nezisková organizace Otevřená společnost společně s Ekumenickou akademií. Projekt čerpá z centrální evidence exekucí, kterou spravuje Exekutorská komora ČR. Součástí projektu je rovněž dluhové poradenství. Data za rok 2018 jsou aktuálně k dispozici pouze za vyšší celky (kraje, okresy), neboť údaje za jednotlivé obce a ORP zatím Exekutorská komora ČR neumožnila zveřejnit.

v základních věcech poradit klientům s exekucemi, nicméně takové konzultace nemohou nahradit odborné poradenství dluhové poradny či právníka. Azylový dům v Lochovicích pro své klienty i pro veřejnost příležitostně organizuje přednášky na toto téma, na které zvou externího lektora. Ten klientům rovněž vysvětluje, jak plánovat své finance.

Nově se situace v ORP Hořovice mění od poloviny října 2019, kdy v Hořovicích zahájila činnost služba bezplatné právní poradny pro lidi v tíživé sociální situaci, kterou provozuje Charita Beroun. Právník je pro sociálně potřebné občany Hořovicka k dispozici jednou v týdnu. Předmětem poradenství bude tzv. dluhové poradenství a veškeré záležitosti spadající do oblasti občanského práva. Dvouletý projekt Charity Beroun, v rámci kterého bude služba fungovat, podpořila Místní akční skupina Karlštejnsko z prostředků Evropského sociálního fondu.

4.4 Nízkopříjmoví senioři

Významnou skupinou, která bude v příštích letech čím dál více ohrožena sociálním vyloučením, jsou podle sociálních pracovníků a dalších odborníků lidé v seniorském věku a lidé, kteří se tomuto věku blíží. Podle jejich zkušeností postupně přibývá lidí s velmi nízkými příjmy, lidí, kteří nemají nárok na výplatu důchodového zabezpečení. Sociální pracovnice tuto situaci vysvětlují změnou pracovních podmínek po roce 1989, kdy část lidí nepracovala ve standardním pracovním poměru nebo nepracovala vůbec. Každodenní praxi na sociálním odboru, kam se tito lidé obracejí, vystihuje následující úryvek ze skupinového rozhovoru s pracovnicemi odboru:

„Od revoluce, kdy nemuseli pracovat, přibývá generace, spousta seniorů, lidí se zdravotním postižením, bezdomovců, které není kam dát. Kdo má nízký důchod, nedostane se do domova pro seniory. To je velký problém, dosáhnou jen na životní minimum a to jim nevystačí ani na ubytovnu.“

Popsaná situace není specifická pouze pro Hořovice a území Hořovicka, setkávají se s ní i sociální pracovníci v jiných územích. Podle jejich odhadů může v následujících 10 až 20 letech dojít k vyhrocení této situace, nebudou-li obce a Středočeský kraj hledat účinné řešení. Sociální pracovníci to vnímají jako politickou záležitost, kdy na jedné straně vznikají soukromé domovy pro seniory, specializovaná zařízení pro lidi s demencí apod., a na druhé straně roste počet těch, kteří si pobyt v takových domovech nebudou moci dovolit.

„Není to atraktivní. Soukromý domov je atraktivní, ale chudobinec? Tam budou lidi, kteří jsou bez peněz, špinavý, stát z toho nebude mít nic. Ví to určitě i na Kraji, ale nejde to dál. Není, kdo by takové budovy postavil, muselo by to ležet na státu.“

Z rozhovoru se sociální pracovnicí, která se v rámci sociální služby věnuje lidem bez přístřeší, vyplynulo, že ve vztahu s Krajem se objevuje nový přístup, podle kterého by i lidé s nízkými či žádnými příjmy měli být umístěni v příspěvkových organizacích Kraje, především v krajských domovech pro seniory. Pokud by se takový člověk v sociální službě objevil nebo byl klientem sociálního odboru, mají sociální pracovníci informaci o něm předat Kraji. Chybějící finanční prostředky na úhradu pobytu by měly být doplaceny z krajského rozpočtu. Vzhledem k výše uvedeným zkušenostem sociálních pracovníků a jejich odhadům o vzrůstajícím počtu nízkopříjmových seniorů nelze v současné chvíli posoudit, zda bude takové opatření dostačující a účinné.

Zároveň sociální pracovnice z organizace poskytující pomoc lidem bez domova upozornila na to, že jakkoliv je krajský návrh „sympatický“, nelze jednoduše očekávat, že tento integrující přístup bude snadno fungovat. Klienti její organizace nejsou dlouhodobě zvyklí dodržovat pravidla, která s sebou život v domově nese, proto také žijí „na ulici“. Nedá se očekávat, že ve chvíli, kdy získají místo v domově pro seniory, se z nich naráz stanou bezproblémoví klienti.

„Co se stane, když je takový člověk v domově a ukáže se, že je problémový? Jaká je varianta pro něj?“

Zdaleka ne všichni nízkopříjmoví senioři, o nichž mluvily pracovnice sociálního odboru, jsou zároveň lidmi bez domova. Počet těch, kdo pracovali za nízké mzdy a/nebo za nestandardních pracovních podmínek (neodváděli z části mzdy daně), je naopak výrazně vyšší. I v tomto případě by pro Kraj i pro samotné obce v území byla užitečná analýza socio-ekonomické situace lidí v předseniorském věku, která by jim umožnila rozhodnout o tom, jaké typy bydlení a sociálních služeb pro nízkopříjmové seniory je vhodné do budoucna vytvořit.

4.5 Lidé bez domova

Pro veřejnost asi nejvíce viditelnou skupinou lidí, která je ohrožená sociálním vyloučením nebo již dokonce sociálně vyloučená je, jsou lidé bez domova. V jejich případě může být sociální vyloučení velmi reálné, neboť se ve svém každodenním životě jen minimálně setkávají s většinovou společností.

Počet lidí bez domova v Hořovicích je sice výrazně menší než například v sousedním Berouně, přesto se v uplynulých letech ukázalo jako potřebné otevřít sociální služby, které jsou lidem bez domova určené. Jedná se především o tzv. denní centrum, které v Hořovicích provozuje Charita Beroun. Denní centrum v Hořovicích je otevřeno třikrát v týdnu (pondělí, středa a pátek) a svým klientům nabízí základní sociální poradenství, hygienické zázemí (včetně praní prádla) nebo poskytnutí stravy či pomoc při zajištění stravy. Denní centrum je bezbariérové. Okamžitá kapacita centra je 15 lidí, pravidelně jeho služby podle vedoucí sociálních služeb pro lidi bez domova využívá 10-12 klientů. Počet klientů sociálního odboru, kteří jsou v jeho péči právě kvůli tomu, že nemají kde bydlet, je ještě výrazně nižší, za posledních 5 let jsou to každý rok 2 až 3 klienti, s nimiž sociální pracovníci aktivně pracují. Tento údaj však nevypovídá o skutečném počtu lidí bez domova, kteří se na území Hořovic nacházejí. Většina z nich nevyužívá žádné sociální služby ani pomoc sociálního odboru.

V rámci denního centra funguje v Hořovicích od roku 2019 také projekt „Teplá židle“, jehož cílem je ochránit lidi bez domova před umrznutím. V případě dlouhodobých mrazů je lidem bez domova poskytnut dočasný nocleh v prostorách denního centra.

Kromě denního centra nabízí Charita Beroun také tzv. terénní služby, kdy za lidmi bez domova dochází či dojíždí terénní sociální pracovníci a své služby jim nabízejí přímo v terénu. Sociální pracovníci se tak dostanou i do menších obcí v rámci ORP Hořovice (a sousedního ORP Beroun), terénní služba funguje každý den, kdy její pracovníci podle harmonogramu objíždějí jednotlivé lokality. Jezdí jednak na místa, která již znají, nebo tehdy, když jim zavolají z obecního úřadu, že u nich v obci žije člověk bez domova.

Obě sociální služby, tj. denní centrum i terénní služby, jsou podle respondentů – pracovníků sociálního odboru – velmi užitečné, v některých situacích jsou však jejich možnosti a kompetence omezené. Jedna z respondentek uváděla příklad volně dostupné budovy se zahradou v centru Hořovice, kde se lidé bez domova scházejí. Pracovníci terénního programu sice místo navštěvují, ale není v jejich silách

přesvědčit lidi, kteří tam pobývají, že cizí pozemek nesmějí užívat a nesmějí na něm rozdělávat oheň. V tomto případě spíše než sociální služba je řešení přesvědčit majitele pozemku, aby ho zabezpečil tak, aby nebyl volně přístupný.

Lidé bez domova nežijí jen na území města Hořovice, i když tady je jejich koncentrace vyšší. Z rozhovorů se starosty vyplynulo, že velká část z nich má zkušenost s tím, že na území jejich obce žije někdo, kdo vykazuje známky bezdomovectví. Někdy se snaží situaci řešit – i s ohledem na ostatní obyvatele, sami nebo s pomocí sociálního odboru.

4.6 Cizinci

Významnou skupinou lidí, kteří mohou být na Hořovicku ohroženi sociálním vyloučením, jsou lidé přicházející z jiných zemí, zejména za pracovními příležitostmi. V souvislosti s rozvojem několika průmyslových zón v území (Hořovice, Tlustice, Žebrák) došlo v posledních několika letech k nárůstu počtu cizinců, kteří žijí a pracují v ORP Hořovice.

Z dostupných statistických údajů Ministerstva vnitra ČR (https://www.mvcr.cz/clanek/informativni-pocty-obyvatel-v-obcich.aspx) vyplývá, že aktuálně žije v Hořovicích 566 cizinců s trvalým či přechodným pobytem, z toho 65 dětí. Údaje jsou platné k 1. 1. 2019. Vyšší počty cizinců zaznamenávají také některé okolní obce, například Žebrák (160 cizinců/z toho 11 dětí), Hostomice (128/8), Komárov (108/12), Tlustice (100/0), Záluží (41/5) nebo Lochovice (39/7).

Ze zkušeností respondentů[8] (pracovníci sociálního odboru, členové Komise pro prevenci kriminality, zaměstnanci MěÚ, ředitelé škol, zástupci městské i státní policie) vyplývá, že instituce, které zastupují, stále častěji řeší různé otázky a situace, které souvisejí s větší koncentrací cizinců ve městě. Zároveň se setkávají s jevy, které nemohou ze svých pozic ovlivnit. Část respondentů zmiňovala především nevhodné podmínky v některých soukromých ubytovnách a nevyhovující pracovní podmínky zprostředkovatelských agentur, v některých případech dokonce zkušenosti s nelegálním zaměstnáváním. Cizinci ze třetích zemí, kteří přicházejí do území ORP Hořovice za prací, jsou v naprosté většině odkázáni právě na pracovní agentury a majitele ubytoven. Sami se vůbec nebo jen minimálně orientují v právních předpisech České republiky, v případě porušování například zákoníku práce či jiných právních norem nejsou schopni se bránit.

Okolnosti pobytu a zaměstnání cizinců jsou zpravidla překážkou jejich integrace do místních společenství. Malé výjimky mohou představovat rodiny s dětmi, které navštěvují české školy. I zde ale například ředitelé škol zmiňovali obtížné situace, které vyplývají z toho, že děti do České republiky přicházejí bez znalosti českého jazyka. Zlepšení oproti dřívějším letům vyplývá z možnosti využívat finanční prostředky na tzv. podpůrná opatření pro cizince. Díky tomu mohou školy děti cizinců individuálně doučovat.

Složitější situace nastává v případě rodičů, kteří nemluví česky, a není s nimi možné se domluvit například tehdy, když dítě ve škole neprospívá. Komplikované situace se objevují také tehdy, když děti nebo rodiče nemají vyřešený status svého pobytu, zpravidla nemají povolení k trvalému pobytu. Podle doporučení Ministerstva vnitra ČR je vhodné, aby školy děti přijímaly, aby nebyly tzv. „bezprizorné“.

[8] Zkušenosti respondentů jsou zachyceny jednak ve výzkumných rozhovorech, v záznamu setkání pracovní skupiny k tématu osob ohrožených sociálním vyloučením, ale také v zápisech Komise prevence kriminality, která působí v ORP Hořovice.

Ředitelé škol, s nimiž jsme v rámci výzkumu mluvili, se shodli v tom, že popsaná situace, tj. dítě/žák nemá povolení k trvalému pobytu, je běžnou praxí.

V rámci pracovní skupiny na téma Lidé ohrožení sociálním vyloučením zazněla zkušenost jedné z respondentek, bývalé sociální pracovnice neziskové organizace, která několik let soukromě doučovala děti cizinců, kteří v České republice podnikají. Jednalo se především o děti z ukrajinských rodin, finančně dobře zajištěných. Respondentka tyto děti doučovala kvůli jazykové bariéře, při návštěvách v rodinách se však setkávala s jevy, které překračovaly její kompetence. Opakovaně například zjišťovala, že děti nemají v pořádku pobytová víza, v některých případech docházela do rodin, kde starší děti (druhý stupeň ZŠ) pobývaly dlouhodobě doma samy bez rodičů. Respondentka upozornila na to, že některé situace by vyžadovaly dlouhodobou sociální práci, ale sociální odbor se o takových rodinách nemá jak dozvědět a rodiny samy od sebe nevyhledají vhodnou sociální službu. Vzhledem k tomu, že se jedná o specifickou zkušenost jedné respondentky, nelze odhadnout, jak rozsáhlý jev mohou rodiny s dětmi, které by potřebovaly podporu či pomoc, představovat. Zároveň lze předpokládat, že pro velkou část rodin s dětmi, které na Hořovicko přicházejí z různých zemí, by nějaká forma podpory – alespoň v začátcích jejich pobytu – byla užitečná. Situace se může postupně měnit k lepšímu, neboť sociální odbor oslovil neziskovou organizaci Centrum pro integraci cizinců (CIC), která by měla od podzimu 2019 pravidelně jednou týdně poskytovat své služby přímo v budově městského úřadu. Centrum nabízí cizincům jednak sociální poradenství a jednak sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Sociální pracovníci pomáhají rodinám při integraci dětí do škol i při jednání s dalšími institucemi. [9]

4.7 Lidé se zdravotním postižením či chronickým onemocněním

Méně viditelnou skupinou lidí, která je ohrožena sociálním vyloučením, jsou lidé se zdravotním postižením nebo chronickým onemocněním, včetně duševního onemocnění. Tématu lidí se zdravotním postižením se věnujeme v samostatných analýzách, zde se tedy soustředíme na lidi s duševním onemocněním.

V současné době působí v ORP Hořovice nezisková organizace Lomikámen, která je jediným poskytovatelem služeb pro cílovou skupinu lidí s duševním onemocněním. Lomikámen nabízí dvě sociální služby, sociálně terapeutickou dílnu (kavárna Jiná káva) a sociální rehabilitaci, která je poskytována ambulantně i terénně. Cílem obou služeb je podle vyjádření ředitele služby aktivně vyhledávat lidi s duševním onemocněním a pomoci jim osvojit si pracovní a sociální dovednosti. Podle zkušeností ředitele v současné době až polovina lidí s duševním onemocněním žádné sociální služby nevyužívá. Od roku 2013 do roku 2018 výrazně vzrostl počet klientů sociální rehabilitace – z 8 na 48 (jedná se o údaje za celé území bývalého berounského okresu, tj. Berounsko i Hořovicko). Do budoucna by obě služby organizace Lomikámen měly být sloučeny v jednu, sociální rehabilitaci (tréninkové pracoviště Jiná káva zůstane zachováno).

Právě terénní sociální rehabilitace je důležitou součástí plánované reformy psychiatrické péče. Do roku 2022 by měl pro území okresu Beroun vzniknout multidisciplinární tým, který by fungoval v rámci tzv.

[9] Centrum pro integraci cizinců představilo své aktivity v rámci vzdělávacího semináře pro pracovníky městského úřadu, zástupce policie a další odborníky, který se uskutečnil v březnu 2019 v Hořovicích. Seminář uspořádalo Centrum pro komunitní práci střední Čechy ve spolupráci se sociálním odborem a jeho cílem bylo seznámit účastníky s vybranými tématy migrace a integrace na území ČR.

Centra duševního zdraví. Vznik Centra duševního zdraví by měl postupně umožnit přechod části současných pacientů psychiatrických léčeben do běžného života, s podporou dostupné ambulantní a terénní odborné péče.

V současné době jsou klienti Lomikamene převážně pacienti psychiatrických ambulancí, kdy jim lékař-psychiatr doporučil jejich sociální služby. Jen výjimečně se stává, že by se na organizaci obrátil například někdo ze starostů s tím, že u nich v obci žije člověk s duševním onemocněním.

4.8 Lidé se závislostí na návykových látkách

Téma lidí se závislostí na návykových látkách bylo v rozhovorech zmiňováno – pokud vůbec – jen okrajově. To však neznamená, že by problém lidí závislých na návykových látkách nebo ohrožených závislostí byl zanedbatelný. Konkrétní počty lidí se závislostí lze podle poskytovatelů sociálních služeb velmi obtížně odhadnout. Zejména proto, že se zčásti proměnila sociální struktura uživatelů návykových látek. Podle zkušeností poskytovatelů nepřibývají výrazně mladí lidé na ulici, místo toho jsou jejich klienty lidé, kteří nežijí tzv. „na okraji“, ale fungují v každodenním životě, chodí do zaměstnání apod. Jedna z respondentek odhadla počty jejich klientů na Berounsku a Hořovicku na přibližně 100 lidí, reálně jejich služby ale využívá více lidí, neboť jim někdo jiný zprostředkuje např. výměnu materiálu (injekčních stříkaček).

Kromě Hořovic dojíždí sociální pracovnice i do terénu, tj. do menších obcí v území. Problém je však nedostatek kvalifikovaných pracovníků, takže nemohou do jednotlivých lokalit zajíždět tak často, jak by si představovali. Zároveň v obcích bývá velmi obtížné identifikovat novou lokalitu nebo nové potenciální klienty bez aktivní spolupráce s obcí. Ta se zatím nedaří, i kvůli již zmíněným chybějícím pracovníkům v sociálních službách. Sociální služby, které pracují s lidmi se závislostí, nemají také příliš pozitivní obraz, mohou být vnímány jako ty, kdo pomáhají lidem, kteří si svou situaci způsobili sami.

Prostředníkem může být sociální odbor města Hořovice nebo komise prevence kriminality v Hořovicích. To se již prakticky děje, takže například na základě upozornění sociálního odboru, navštívili sociální pracovníci několik obcí, kde by se mohli soustředit uživatelé návykových látek. Ne vždy se ale podaří je objevit, pro terénní pracovníky mohou zůstat skryti, nebo se jedná o jednotlivé klienty.

Sociální pracovníci neziskových organizací v rozhovorech oceňovali spolupráci s městem Hořovice a již zmíněnou komisí prevence kriminality. Uváděli příklad, kdy na podnět komise vyrazili do terénu, kde městská policie zaznamenala výskyt injekčních stříkaček. Terénní pracovnice mohly takovou situaci bezprostředně prověřit, mluvit s lidmi, kteří žijí v okolí, jak to vnímají. Takový způsob práce se nezaměřuje jen na samotné klienty se závislostmi, ale na pomoc širšímu okolí, kde se může užívání návykových látek projevit.

Aktuálním problémem, který řeší sociální odbor ve vztahu k lidem se závislostí, je uzavření adiktologické poradny, kterou v Berouně provozovala organizace Magdaléna. Poradnu využívali klienti odboru, podle zkušeností jeho pracovnic byly její služby velmi užitečné zejména pro závislé rodiče dětí, kteří by péči o ně bez podpory poradny zvládali jen stěží. Důvodem uzavření poradny je podle vyjádření pracovnic sociálního odboru a zástupce poskytovatele snížení finanční podpory od Středočeského kraje.

4.9 Spolupráce mezi poskytovateli SSL

Většina poskytovatelů pro pestré spektrum lidí ohrožených sociálním vyloučením sídlí v Berouně, takže za nimi část klientů z Hořovicka dojíždí. Někteří poskytovatelé nabízejí terénní služby, tj. přijedou za svými klienty, nebo mají zřízenou pobočku v Hořovicích (Charita Beroun, Lomikámen, nově Centrum pro integraci cizinců). Vzájemnou spolupráci jednotlivých poskytovatelů sociálních i návazných služeb považují všichni respondenti za klíčovou. Spolupráce podle nich funguje dobře, až na ojedinělé výjimky si ji všichni chválí. Navzájem o sobě vědí, mají představu o tom, kdo se čemu věnuje a podle toho klienty směřují do dalších služeb podle jejich specializace (například klienty do Lomikamene, nebo klienty do dluhové porady, do proFem apod.). Jednotlivci či rodiny s dětmi tak mohou být současně klienty více sociálních či návazných služeb, které s nimi řeší dílčí „zakázky". Takřka v každém rozhovoru se objevovaly zmínky o tom, jak si předávají klienty, jak klientům doporučují konkrétní služby apod.

4.10 Podpora ze strany obcí

V rámci rozhovorů s poskytovateli jsme mluvili také o jejich spolupráci s jednotlivými obcemi, na druhé straně bylo toto téma také součástí rozhovorů se starosty či místostarosty obcí. Ukázalo se, že na rozdíl od některých služeb (zejména pečovatelská služba), jsou sociální služby pro rodiny s dětmi podporovány jen výjimečně. Zkušenosti z rozhovorů potvrdila také analýza finančních zdrojů (Popis 2019), z níž vyplynulo, že sociální služby pro rodiny s dětmi podporuje významně jen město Hořovice, ostatní obce v území jen výjimečně.

To může mít několik důvodů. Zaprvé, obce zpravidla podporují aktivity pro děti a mládež, jako je podpora sportovních aktivit (pravidelných i jednorázových), kulturních aktivit nebo společenských. Tyto aktivity jsou otevřené, ve většině případů jsou určené všem rodinám s dětmi bez rozdílu. Pokud jde ale o rodiny s dětmi, které se ocitnou v nepříznivé životní situaci nebo z pohledu starostů „nefungují", takové rodiny jsou vnímány jako problematické. Obce zpravidla nevidí důvod je podporovat, jejich životní situaci vnímají jako „jejich problém". To samozřejmě ztěžuje případnou spolupráci se sociálním odborem i poskytovateli sociálních a dalších služeb. O tom, že v jejich obci působí služba podporující rodiny s dětmi, starostové zpravidla neví. Jen výjimečně jsme v rozhovorech se starosty obcí zaznamenali případy, kdy obec (sám starosta či starostka, člen zastupitelstva) aktivně a dlouhodobě podporuje rodinu s dětmi v nepříznivé životní situaci. Následující úryvek z jednoho z rozhovorů ukazuje nikoliv obvyklou praxi, ale osobní nasazení a ochotu pomáhat konkrétního starosty a místostarosty:

Máme několik takových rodin, které potřebují pomoc. Žije tu rodina se třemi dětmi, maminka je nemocná a otec alkoholik, nepracuje. OSPOD pro ně vyjednal pečovatelky, aby vypravovaly děti do školky a do školy. Pomohly otci s úpravou pracovní doby, aby chodil jen na ranní směny do továrny. My jsme to zčásti dotovali, dopláceli jsme na pečovatelské služby, vyřídili jsme balík hmotné nouze přes Charitu Beroun. Pak mi volali lidé, že otec pije a nestará se o děti. Starosta se za ním vypravil, aby nepil, že mu jinak nebude obec pomáhat. (...) Řešíme to s paní XY z OSPODu v Hořovicích, doporučili PPP a SVP kvůli synovi.[10] *(terénní poznámky duben 2018)*

Na druhé straně, některé služby o sobě obcím nedávají vědět. Obce tak, podobně jako školy, nemají představu o tom, jak jednotlivé sociální a návazné služby fungují, jakou konkrétní službu nabízejí a proč

[10] Vysvětlení pojmů: PPP – pedagogicko-psychologická poradna, SVP – středisko výchovné péče.

může být pro obec užitečné takové služby podporovat, například finančně. Až na výjimky se tedy obce na poskytovatele sociálních a návazných služeb neobracejí, pokud se dozvědí o nepříznivé situaci dětí v rodině, kontaktují přímo sociální odbor.

Podobně jako obraz lidí v nepříznivých životních situacích může být také obraz organizací, které jim nabízejí pomoc, negativní. Mohou být vnímány jako ti, kdo pomáhají lidem, kteří si své dluhy způsobili sami, lidem, kteří jsou závislí na sociálních dávkách nebo na návykových látkách, lidem, kteří se nesnaží svou situaci změnit k lepšímu. Takové organizace pak samy pochybují o tom, jaké jsou možnosti jejich spolupráce s obcemi, kde žijí jejich klienti.

5 Shrnutí hlavních zjištění

- V území ORP Hořovice působí některé sociální a návazné služby, které mohou využívat lidé ohrožení sociálním vyloučením. Jedná se například o sociální rehabilitaci pro lidi s duševním onemocněním, terénní programy pro dospělé v nepříznivé životní situaci, terénní programy pro lidi závislé na návykových látkách, terénní program pro lidi bez domova, denní centrum nebo bezplatné právní a psychologické poradenství. V území působí také azylový dům pro ženy a pro rodiče s dětmi.
- Další sociální a návazné služby se nacházejí v sousedním ORP Beroun, konkrétně ve městě Beroun. Jsou to například sociální služby pro lidi bez domova, azylový dům pro muže či noclehárna. V Berouně dále působí několik organizací, které poskytují občanské a právní poradenství, intervenční krizové centrum pro lidi ohrožené (nejen) domácím násilím nebo několik dluhových poraden.
- Do roku 2019 nefungovala v území dluhová poradna ani jiné bezplatné právní poradenství. V průběhu roku 2019 začala fungovat bezplatná právní poradna na Městském úřadě Hořovice, na podzim 2019 otevřela právní poradnu v Hořovicích také Charita Beroun. Obě poradny nabízejí také dluhové poradenství.
- Ve městě Hořovice i v okolních obcích chybí dostupné bydlení pro jednotlivce i rodiny s nízkými příjmy, pro rodiče samoživitele nebo pro dospělé děti, které odcházejí z dětského domova.
- V území je nedostatek obecních či městských bytů pro lidi v seniorském věku s nízkými příjmy nebo pro lidi se zdravotním postižením či chronickými onemocněním, kteří jsou schopni se o sebe postarat, zároveň kvůli svému zdravotnímu stavu nemají dostatečné příjmy na vlastní bydlení nebo komerční pronájem. Týká se to také bytů se zvláštním určením.
- V území přibývá seniorů s nízkými příjmy (bez nároku na důchodové zabezpečení), kteří nemají finanční prostředky na úhradu sociálních služeb (domov pro seniory i další terénní sociální služby).
- Díky aktivitě sociálního odboru působí na Městském úřadu Hořovice bezplatná psychologická poradna, která je klientům k dispozici 1x 14 dní.
- Nabídka sociálních služeb pro lidi bez domova se od roku 2019 rozšířila o denní centrum a projekt Teplá židle.
- Poskytnutí sociálních služeb většímu počtu lidí bez domova by umožnilo zmapování lokalit v menších obcích ve spolupráci se zástupci obcí.
- Početnou skupinu lidí ohrožených sociálním vyloučením představují na Hořovicku cizinci. Jejich počet za poslední dva roky výrazně stoupl v souvislosti s rozvojem průmyslových zón v území. Vzrostl také počet rodin s dětmi, jejichž rodiče přišli do ČR za prací.
- Část cizinců na Hořovicku je ohrožena nevhodnými pracovními a bytovými podmínkami, závislostí na pracovních agenturách, nedostatečnou znalostí jazyka a právních norem České republiky nebo

nelegálním statusem na území republiky. To vše přispívá k jejich minimální integraci do české společnosti.

- Na Hořovicku působí terénní služby pro lidi s duševním onemocněním. Záměrem organizace Lomikámen, která tyto služby nabízí, je postupný rozvoj terénních i ambulantních služeb tak, aby co nejvíce lidí s duševním onemocněním mohlo žít v běžné společnosti s podporou odborné pomoci. Konkrétním krokem by měl být vznik Centra duševního zdraví s multidisciplinárním týmem odborníků.
- Skupina lidí závislých na návykových látkách se postupně proměňuje, častěji se jedná o lidi žijící doma, nikoliv o uživatele „na ulici".
- Odbor sociálních věcí, zdravotnictví a školství MěÚ Hořovice je klíčovým a aktivním účastníkem rozvoje sociálních služeb na Hořovicku. Podíl odboru na řešení praktických situací i na strategickém rozvoji SSL v území kladně hodnotí zástupci všech poskytovatelů.
- S výjimkou města Hořovice a několika menších obcí nepodporují obce finančně sociální služby pro lidi ohrožené sociálním vyloučením.

6 Použitá literatura a odkazy

Česká společnost po třiceti letech. On-line: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ceska-spolecnost-vyzkum-tridy-kalkulacka_1909171000_zlo

Klvačová, P. (2019): Analýza potřeb pečujících o zdravotně postižené v území ORP Beroun a ORP Hořovice. Centrum pro komunitní práci střední Čechy

Klvačová, P. (2013): Problémy klientů a možnosti jejich řešení z pohledů pracovnice OSVZ MěÚ Hořovice. Centrum pro komunitní práci střední Čechy

Klvačová, P. (2019): Senioři a lidé se ZP v ORP Hořovice: Analýza potřeb z pohledu sociálních pracovníků a poskytovatelů sociálních služeb. Centrum pro komunitní práci střední Čechy

Mapaexekuci.cz (interaktivní mapa exekucí v České republice). Otevřená společnost, o.p.s. a Ekumenická akademie, z.s.

Popis a vyhodnocení finančních zdrojů pro poskytování sociálních a návazných služeb na území ORP Hořovice (2019). Centrum pro komunitní práci střední Čechy